

Київський національний торговельно-економічний університет

Кафедра банківської справи

ВИПУСКНА КВАЛІФІКАЦІЙНА РОБОТА

на тему:

Управління непрацюючими кредитами банку

Студента курсу 2 групи 7м
спеціальності 072 «Фінанси,
банківська справа та страхування»
спеціалізації «Банківська справа»

Науковий керівник
канд. екон. наук,

Гарант освітньої програми
др екон. наук,
професор

Сморода
Анжеліки
Едуардівни

Серажим
Юліан
Віталійович

Шульга
Наталія
Петрівна

Київ – 2021

ЗМІСТ

ВСТУП	3
РОЗДІЛ 1. ТЕОРЕТИЧНІ ОСНОВИ УПРАВЛІННЯ НЕПРАЦЮЮЧИМИ КРЕДИТАМИ БАНКУ.....	6
РОЗДІЛ 2. ДОСЛІДЖЕННЯ СТАНУ УПРАВЛІННЯ НЕПРАЦЮЮЧИМИ КРЕДИТАМИ БАНКУ.....	16
2.1 Аналіз непрацюючих кредитів банків України.....	16
2.2 Діагностика непрацюючих кредитів та оцінка системи управління ними в АТ «Альфа-Банк».....	25
РОЗДІЛ 3. НАПРЯМИ УДОСКОНАЛЕННЯ УПРАВЛІННЯ НЕПРАЦЮЮЧИМИ КРЕДИТАМИ БАНКАМИ.....	34
3.1 Зарубіжний досвід ідентифікації та управління непрацюючими кредитами банку	34
3.2 Обґрунтування заходів мінімізації непрацюючих кредитів у складі кредитного портфеля банку.....	43
ВИСНОВКИ ТА ПРОПОЗИЦІЇ	48
СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ.....	52
ДОДАТКИ.....	58

ВСТУП

Актуальність теми. На ефективне функціонування економіки України значний вплив має рівень розвитку вітчизняної банківської системи. Банківська система є однією з найважливіших складових сучасної ринкової економіки. В умовах зростаючою відкритості держави і послідовної її інтеграції у світове господарство, на вітчизняному ринку банківських послуг спостерігається погіршення ліквідності та фінансової стійкості, зменшення обсягів власного капіталу, посилення конкуренції, що загострюють питання управління непрацюючими кредитами банків.

Пріоритетність управління непрацюючими кредитами банку зумовлює необхідність комплексного підходу шляхом розроблення відповідної системи її забезпечення та визначення місця та ролі в ній механізму управління непрацюючими кредитами банку з врахуванням впливу на неї чинників зовнішнього та внутрішнього середовища.

Ступінь дослідженості теми. Свідченням того, що дана тема набуває все більшої актуальності є й той факт, що в останній час у світовому науковому колі з'явилася велика кількість публікацій, які в тому чи іншому ступені стосуються теми кредитування та непрацюючих кредитів, як частин цього процесу. Зокрема, досліджувана тема знайшла відображення в працях багатьох українських і зарубіжних економістів, а зокрема О. Грабчука [21], Є. Лагоди [29], Н. Зачосова [24], Д. Шевців [53], І. Якуб'ян [57], Д. Шияна [54], А. Ткаченко [47], Д. Артеменко [4], О. Барановського [5], Т. Болгар [9], О. Костюченко [27], О. Штаєр [56], С. Побережного [35] та ін.

Метою випускної кваліфікаційної роботи є узагальнення і розвиток теоретичних засад та практичних рекомендацій щодо удосконалення механізму управління непрацюючими кредитами банку в умовах глобальних викликів. Згідно мети дослідження поставлені такі **завдання**:

дослідити сутність і значення управління непрацюючими кредитами банку;

- дослідити теоретичні засади механізму управління непрацюючими кредитами банку;
- здійснити аналіз системи показників стану кредитної заборгованості банків України та АТ «Альфа-Банк»;
- здійснити аналіз та оцінку управління непрацюючими кредитами АТ «Альфа-Банк»;
- сформулювати етапи механізму забезпечення управління непрацюючими кредитами АТ «Альфа-Банк»;
- проаналізувати зарубіжний досвід управління непрацюючими кредитами та надати рекомендації досліджуваному банку.

Об'єктом випускної кваліфікаційної роботи є процес управління непрацюючими кредитами банку.

Предметом дослідження є теоретико-методичні положення та практичні засади управління непрацюючими кредитами банку при його функціонуванні в умовах впливу внутрішніх та зовнішніх чинників.

Методологічну основу дослідження випускної кваліфікаційної роботи складають загальнонаукові методи, а саме: теоретичного узагальнення та синтезу – при дослідженні управління непрацюючими кредитами банку, системного підходу – визначенні елементів системи управління непрацюючими кредитами банку, логічного аналізу – аналіз показників стану кредитної заборгованості АТ «Альфа-Банк», ситуаційного підходу – вивчення зовнішніх та внутрішніх загроз які впливають на управління непрацюючими кредитами; специфічні методи, зокрема: статистичного аналізу – аналіз тенденцій в банківському секторі, що характеризують стан управління непрацюючими кредитами, графічний метод – побудова рисунків та графіків для наочного відображення предмета дослідження, порівняльного аналізу та кількісного

оцінювання, при проведенні аналізу та оцінки діяльності АТ «Альфа Банк» в сфері кредитування.

Інформаційну базу дослідження становили законодавчі акти України, офіційні матеріали Національного банку України, інформаційні звіти рейтингових агенцій, праці провідних вітчизняних й зарубіжних вчених та практиків з проблем управління непрацюючими кредитами банківської системи, інформаційні ресурси мережі Інтернет, фінансова звітність АТ «Альфа-Банк».

Практичне значення одержаних результатів полягає у розробці рекомендацій, які спрямовані на поліпшення управління непрацюючими кредитами АТ «Альфа-Банк».

Публікації. Окремі результати дослідження знайшли відображення в науковій статті: Сморода А.Е. Управління непрацюючими кредитами банку. *Фінансові установи в умовах глобальних дисбалансів*: зб. наук. ст. студ. денної та заочної форми навчання / відп. ред. Н.П. Шульга. – Київ. нац. торг.-екон. ун-т, 2021. - 386 с. (С. 211-216).

Особистий внесок магістра. Випускна кваліфікаційна робота є самостійним завершеним дослідженням автора.

Структура та обсяг випускної кваліфікаційної роботи. Випускна кваліфікаційна робота складається зі вступу, трьох розділів, висновків, списку використаних джерел та додатків. Загальний обсяг роботи – 57 сторінок друкованого тексту. Робота містить 8 таблиць, 10 рисунків та 1 додаток. Список використаних джерел складається із 64 найменувань.

РОЗДІЛ 1

ТЕОРЕТИЧНІ ОСНОВИ УПРАВЛІННЯ НЕПРАЦЮЮЧИМИ КРЕДИТАМИ БАНКУ

Банківська система завжди була пріоритетною економічною функцією у світі. Саме тому вивчення кредитного менеджменту банку є одним з основних напрямів досліджень. Проблемна заборгованість може спричинити різні фінансові проблеми і, на жаль, призвести до втрати платоспроможності банку, погіршення іміджу клієнта, фінансових втрат або навіть банкрутства.

Поява проблемних кредитів відбувається з різних причин, тому вивчення проблемних кредитів в цілому, та непрацюючих зокрема є актуальною темою.

Непрацюючі кредити виникають під дією кредитного ризику, тому для виявлення ознак непрацюючих кредитів банк здійснює оцінку кредитних ризиків, поділяючи їх на індивідуальний та портфельний кредитний ризик.

Джерелом індивідуального кредитного ризику є окремі конкретні контрагенти банку – позичальники, боржники та емітенти цінних паперів. Оцінка індивідуального кредитного ризику передбачає оцінку кредитоспроможності незалежного контрагента, тобто здатності фізичної особи своєчасно та в повному обсязі взяти на себе зобов'язання щодо платежів [2, с.281]. Портфельний ризик характерний для сукупності кредитів, що утворюють кредитний портфель, при цьому його слід ділити на окремі групи, залежно від класу позичальників – від 1 до 5 для кредитів фізичних осіб та від 1 до 10 для кредитів юридичних осіб.

Перш за все, з'ясуємо сутність непрацюючих кредитів, спираючись на вітчизняні та міжнародні регуляторні норми.

Міжнародний стандарт фінансової звітності (IAS-39) встановлює поняття знецінених активів (*impaired asset*), які виникають в наслідок однієї чи більше подій, що мають негативний вплив на очікувані грошові потоки та яким може бути надана достовірна оцінка. [60,61]

До переліку таких подій належать:

- 1) можливість визнання банкрутства або іншої фінансової реорганізації з боку позичальника;
- 2) надання поступок позичальнику, які за звичайних умов були би неможливими;
- 3) втрата ринку для фінансового активу через погіршення фінансового стану;
- 4) порушення умов контракту;
- 5) інші причини.

Однак не мають впливу на визнання активу знеціненим наступні події:

- 1) зниження кредитного рейтингу контрагента за відсутності інших подій із наведеного вище переліку;
- 2) зменшення справедливої вартості фінансового активу;
- 3) втрата ринку фінансового активу в наслідок скасування публічного розміщення такого фінансового інструменту.

Офіційний журнал Європейського союзу [62] при класифікації ризиків по активам оперує терміном «дефолтний актив» (defaulted asset). До таких належать активи, що відповідають наступним критеріям:

- 1) існує низька ймовірність сплати боржником за власними кредитними зобов'язаннями у повному обсязі без реалізації заставного майна з боку кредитора;
- 2) боржник має прострочені зобов'язання перед кредитором терміном понад 90 (за окремих випадків 180) днів.

Зі свого боку Базельський комітет з питань банківського нагляду [63] визначає, що актив класифікується як непрацюючий за таких випадків:

- 1) при визнанні його дефолтним;
- 2) є знеціненими (impaired), тобто таким, що зазнав переоцінки внаслідок погіршення кредитоспроможності;
- 3) усі інші, які не підпадають під зазначені вище критерії, але мають прострочення платежу понад 90 днів, чи існують ознаки

низької ймовірності виконання своїх зобов'язань боржником без реалізації застави — незалежно від кількості прострочених днів за таким контрактом.

У табл. 1.1 наведено підходи до визначення непрацюючих кредитів за різними підходами.

Таблиця 1.1

Підходи до визначення поняття «непрацюючий» кредит*

Бухгалтерський підхід (impaired/non-impaired)	Пруденційний підхід (defaulted asset/loan)	Підхід статистичної звітності
Використовується при обліку знеціненої заборгованості	Використовується в т.ч. під час розрахунку розміру регулятивного капіталу, кредитного ризику, ін. Дефолт визнається за боржником у разі:	Використовується для уніфікації між юрисдикціями та отримання порівнюваних міжнародних даних. Непрацюючою (NPE/NPL) визнається:
→ актив є знеціненим, коли є об'єктивні свідчення появи втрат (зокрема, значні фін. труднощі боржника, порушення умов контракту, можливість банкрутства, надання позичальнику поступок, які в нормальних умовах були би неможливими, ін.); → знецінення визначається із урахуванням наявності застави.	→ прострочення > 90 днів; → низька ймовірність виконання зобов'язань у повному обсязі без реалізації забезпечення.	→ вся знецінена заборгованість (impaired); → заборгованість, за якою настав дефолт (defaulted); → вся інша заборгованість, яка не знецінена або за якою не настав дефолт, але: • є матеріальною з простроченням > 90 днів; • є ознаки низької ймовірності виконання зобов'язань у повному обсязі без реалізації забезпечення незалежно від кількості днів прострочення.

*складено автором на основі [39]

Що стосується нормативної бази України, то зміни до категоризації подібних активів банків запроваджено із 30 червня 2016 року, коли набула чинності Постанова № 3511, якою було запроваджено поняття «непрацюючі активи/кредити», що є максимально близьким до загальноприйнятого у світовій практиці поняття «non-performing exposures / loans» (NPE/NPL). Тобто постанова впровадила у практику поняття «непрацюючі кредити», яке замінило поняття «недіючі кредити». І згідно неї, такими вважаються кредити, класифіковані

банком за найвищим класом ризику (5 для фізичних осіб, та 10 для юридичних осіб). Підставами віднесення кредитів до непрацюючих є виконання щонайменше однієї з наступних подій:

- контрагент банку допустив прострочку більше ніж на 90 днів (30 днів для банків-боржників);
- контрагент не спроможний забезпечити виконання своїх зобов'язань в установлений строк без процедури стягнення застави.

Отже, згідно з класифікацією НБУ, непрацюючий кредит (NPL) – це актив, за яким прострочення погашення боргу перевищує 90 днів (30 днів для банків-боржників) або за яким боржник неспроможний забезпечити виконання зобов'язань без стягнення забезпечення. Це визначення відповідає рекомендаціям Міжнародного валютного фонду щодо врегулювання питань NPLs.

У табл. 1.2 наведено порівняння підходів, що діяли в Україні відносно визначення непрацюючих кредитів до прийняття постанови, та після її прийняття.

Таблиця 1.2

Зміна підходів до визначення непрацюючих активів/кредитів в Україні [39]

	Попередній Діяв з 01.01.2012 по 01.02.2017	Новий Діє з 01.02.2017
Термінологія	Негативно класифіковані активи/кредити.	Непрацюючі активи/кредити (аналог NPE/NPL)
Міжнародна співставність	Основа – національна класифікація активів/кредитів банків (часткова співставність із міжнародними стандартами).	Максимальна гармонізація із міжнародними стандартами (в т.ч. з індикаторами фінансової стійкості МВФ).
Позначення	Активи, що потрапляли в 4 та 5 категорії якості (дві останні із п'яти категорій).	Активи, класифіковані банком за найнижчим класом (10, 5 та 2, залежно від виду активу).
Принципи визначення	До негативно класифікованих потрапляли: - усі активи/кредити, за якими прострочка перевищувала 90 днів; - окремі активи/кредити із прострочкою від 30 днів та низьким фінансовим класом контрагента.	До непрацюючих потрапляють активи/кредити у разі виконання принаймні однієї із двох подій: - контрагент банку допустив прострочку більше ніж на 90 днів (30 днів для банків-боржників); - контрагент не спроможний забезпечити виконання своїх зобов'язань в установлений строк без процедури стягнення застави

Непрацюючий кредит пов'язаний з поняттям дефолту. Подія дефолту визнається у випадку наявності визначених нормативно-правовою базою ознак. Такі ознаки дефолту контрагента розподіляються на безумовні та так звані «м'які» - у разі якщо банк на підставі судження не зміг довести відсутність дефолту. [40]

Безумовні ознаки дефолту включають:

- резерв під зменшення корисності наданого боржнику фінансового активу становить понад 50 % такого боргу;
- серед змін до умов договору передбачається прощення частини боргу, капіталізацію або заміну на інший актив нарахованих та несплачених відсотків за більш ніж 90 календарних днів поспіль);
- збільшення строків користування активом, наданим боржнику, який не спроможний погасити борг без реалізації застави, попри відсутність на дату оцінки кредитного ризику прострочення погашення боргу;
- заява боржника про банкрутство, або його визнано банкрутом, в тому числі розпочато процедуру його ліквідації, або банком порушено справу про банкрутство;
- ухвалення банком рішення про конвертацію частини або всієї суми боргу боржника в капітал боржника, але за виключенням випадків із законодавства стосовно фінансової реструктуризації [8];
- у разі якщо рейтинг боржника відповідно до міжнародних рейтингових шкал, підтверджений одним із провідних світових рейтингових агентств, понижено до рівня «дефолт»;
- відбулася повторна або наступна заміна активу на інший актив;
- за одним із активів боржника відбулося списання боргу за рахунок резерву, або продаж зі збитком в обсязі понад 20 % боргу;
- продаж банком активу/відступлення права вимоги за активом із відстроченням платежу більше ніж на 7 календарних днів, покупцю який: (1) на день оцінки кредитного ризику сплатив банку < 30% його вартості, або

сплату не здійснював; та/або (2) сплачує одним платежем у кінці строку дії договору про продаж активу, або сплачує більшу частку вартості активу ближче до кінця строку;

- прострочення боргу більше ніж на 90 календарних днів за урахуванням векселем, факторинговою операцією;
- емітента цінних паперів віднесено до списку емітентів, що мають ознаки фіктивності;
- присутня затримка з погашенням номінальної вартості або процентів понад 7 календарних днів за борговими цінними паперами;
- фінансова звітність боржника-юридичної особи відсутня, немає розшифрувань, недостовірна, не відповідає вимогам законодавства, має негативний висновок аудитора чи не має висновку аудитора у зв'язку з відмовою.

Серед «м'яких» ознак дефолту контрагента можна виокремити наступні:

- у банку відсутня інформація щодо кінцевих бенефіціарних власників боржника - юридичної особи;
- в штаті боржника - юридичної особи немає персоналу, необхідного для здійснення операційної діяльності;
- сплата боргу боржником в обсязі меншому ніж обсяг доходів, визнаних банком, окрім випадків кредитів на певну діяльність;
- унесення змін до умов договору, що пов'язані з реструктуризацією боргу через фінансові труднощі боржника, за умови, що клас боржника - не вище 8 (для боржників - юридичних осіб) або 4 (для інших боржників), а також за випадків прострочення боржником погашення боргу більше ніж на 30 календарних днів; за відсутності яких актив був би віднесений банком до категорії непрацюючих активів; зменшення відсоткової ставки більше ніж на 30 % від первинних умов договору внаслідок зміни попередніх умов договору, не пов'язаних із реструктуризацією, не спричинене зміною ринкових умов;

- боржник - юридична особа не перебуває за зазначеною ним адресою;
- за відсутності в боржника - юридичної особи основних засобів або іншого майна, необхідного для здійснення діяльності, що генерує грошові потоки в обсягах, необхідних для погашення кредиту.

Для якісної оцінки проблемних кредитів, частиною яких є непрацюючі кредити, регулятор пропонує використовувати наступні показники:

- 1) співвідношення загальної суми боргу за непрацюючими активами до загальної суми боргу відповідного портфеля активів;
- 2) співвідношення загальної суми боргу за непрацюючими та потенційно проблемними активами, балансової вартості стягнутого майна до загальної суми боргу за відповідними активами та балансової вартості стягнутого майна;
- 3) показники непрацюючих активів у динаміці: зміна обсягу боргу за непрацюючими активами за звітний період (квартал) (+/-), середній за квартал залишок боргу за непрацюючими активами, міграція потенційно проблемних активів та непрацюючих активів за звітний період (квартал) (+/-) між категоріями;
- 4) співвідношення зміни суми резерву за звітний період (квартал) (+/-) до загальної суми боргу за непрацюючими активами;
- 5) бюджет збитків: загальний збиток у результаті реструктуризацій, фактичний збиток за звітний період (квартал) порівняно з бюджетом збитків.

Відповідно до Постанови №97 «Про затвердження Положення про організацію процесу управління проблемними активами в банках України» від 18 липня 2019 року, банк впроваджує процес управління проблемними активами, що охоплює всі етапи життєвого циклу проблемного активу, в т.ч:

- 1) Перший етап – раннє виявлення боржників/контрагентів з ознаками потенційних проблем та боржників/контрагентів, які не мають наміру співпрацювати з банками для погашення боргів;

2) На другому етапі проблемного управління активами визначається стратегія управління проблемними активами. У більшості випадків банки мають три стратегії роботи з проблемними активами:

- Стратегія управління полягає в тому, щоб утримувати на балансі проблемні активи і продовжувати шукати шляхи вирішення проблеми (в основному шляхом реструктуризації або стягнення боргів).

- Стратегія продажів – продавати проблемні кредити третім особам. Продавець може продовжувати надавати послуги для портфеля відповідно до договору про обслуговування;

- Стратегія списання – списання проблемних активів з балансу та припинення заходів зі стягнення боргів.

3) третій етап – вжиття заходів, спрямованих на припинення відносин з боржником/контрагентом, використовуючи позасудові та/або судові засоби стягнення;

4) четвертий етап - управління стягнутим майном.

Якщо після вчинення всіх можливих дій щодо стягнення простроченої заборгованості боржників за різними видами кредитів імовірність виконання зобов'язань позичальника/контрагента банку (з урахуванням фінансового стану позичальника та рівня забезпечення) практично відсутня, банк списує з балансу кредиторську заборгованість за рахунок резерву.

Для можливості списання кредитної заборгованості за рахунок резерву (крім випадків списання простроченої заборгованості або її частки у зв'язку із внесенням особливих змін до діючих кредитних договорів) повинні виконуватися наступні обов'язкові умови:

- а) заборгованість має бути прострочена і обліковуватись на відповідних окремих аналітичних рахунках простроченої заборгованості;

- б) заборгованість має бути визнана безнадійною за нормами фінансового обліку, а стан обслуговування боргу – незадовільним;

в) під зазначену заборгованість має бути створений резерв в повному обсязі;

г) строк дії прав банку на отримання грошових потоків за даною заборгованістю повинен закінчитися або позичальника має бути визнано банкрутом у встановленому законодавством порядку;

д) будь-які інші борги позичальника, заборгованість якого визнана безнадійною, мають бути класифіковані як безнадійні щодо отримання, а сам контрагент-позичальник та інформація про його керівників (у випадку позичальника - суб'єкта господарської діяльності) занесені до Black List банку;

е) в балансі банку мають бути відсутні будь-які кошти, на які можливо звернути стягнення для погашення зазначеної заборгованості (наприклад, залишки на поточних, депозитних та ін. рахунках боржника, кредиторська заборгованість банку перед боржником тощо);

ж) в позабалансовому обліку мають бути відсутні будь-які вимоги банку по відношенню до боржника стосовно зазначеної заборгованості або зобов'язання третіх осіб на користь банку щодо її погашення, на які можливо звернути стягнення (наприклад, застави, поруки, гарантії, контргарантії та ін.). [2, с. 323]

Дефолтна кредитна заборгованість відшкодовується виключно за рахунок сформованого резерву на підставі рішення Правління банку або рішення Кредитного Комітету, затвердженого Правлінням банку.

Згідно зазначеної вище постанови №97 Національний банк України вимагає від банків розробки стратегії управління проблемними активами, завдяки реалізації якої банк повинен забезпечити:

- 1) скорочення рівня та обсягу непрацюючих кредитів;
- 2) скорочення рівня та обсягу стягнутого майна за кредитами.

Розробляючи стратегію, банк повинен визначити цільові показники скорочення рівня та обсягу непрацюючих кредитів на валовій основі та за вирахуванням резервів. Крім того, стратегія управління проблемними кредитами

повинна містити цільовий рівень для непрацюючих кредитів у кожному році прогнозного періоду, що не перевищує 5% в цілому по банку.

Банк, у якого рівень проблемних кредитів є незначним, розробляє стратегію управління лише відносно скорочення рівня та обсягу непрацюючих кредитів за кожним з основних сегментів його кредитного портфеля, якщо частка непрацюючих кредитів більше 5%. Якщо ж у банку кредити не мають перевищення норми за рівнем непрацюючих активів та рівнем стягнутого майна, тоді він розробляє стратегію управління проблемними кредитами, покликану не допустити зростання рівня та обсягу непрацюючих кредитів / стягнутого майна.

Станом на 01 січня поточного року за даними річної фінансової звітності, підтвердженої аудитором, банк повинен оцінити рівень проблемних активів, розрахувавши частку непрацюючих кредитів. І на основі проведених розрахунків переглянути стратегію управління проблемними кредитами. При чому розроблена стратегія повинна містити:

- 1) шляхи забезпечення досягнення цільових показників у короткостроковому (до одного року) та середньостроковому (від одного до трьох років) прогнозованому періоді з урахуванням оцінки операційного середовища, що впливає на спроможність банку досягати скорочення рівня та обсягу непрацюючих активів та стягнутого майна;

- 2) підходи, що забезпечують функціонування системи раннього реагування, яка спрямована на завчасне виявлення потенційно проблемних активів, упровадження своєчасних та дієвих коригуючих заходів для недопущення зростання в банку рівня та обсягу непрацюючих активів. [36]

Отже, визначення непрацюючих кредитів в Україні на сьогодні є адаптованих до міжнародних підходів. Для управління ними регулятор розробив положення, яке визначає основні принципи оцінювання та управління з боку банківських установ. Розробляючи власну стратегію по управлінню непрацюючими кредитами, банк спроможний протидіяти як зовнішнім, так і внутрішнім чинникам.

РОЗДІЛ 2

ДОСЛІДЖЕННЯ СТАНУ УПРАВЛІННЯ НЕПРАЦЮЮЧИМИ КРЕДИТАМИ БАНКУ

2.1. Аналіз непрацюючих кредитів банків України

В українській банківській галузі стан фінансової безпеки характеризується динамічними змінами між попитом і пропозицією кредитних ресурсів банківських установ, серйозною нестачею коштів, що забезпечує формування фінансових ресурсів банку та нестабільністю законодавчого поля. Усі ці фактори значною мірою вплинули на Україну Управління проблемними кредитами в банківській сфері. З 2014 по 2019 рік в українській банківській системі відбулися серйозні зміни, пов'язані з реформуванням економічного та фінансового секторів. Зміна кількості діючих банків в Україні у 2016-2019 роках відображена на рис. 2.1.

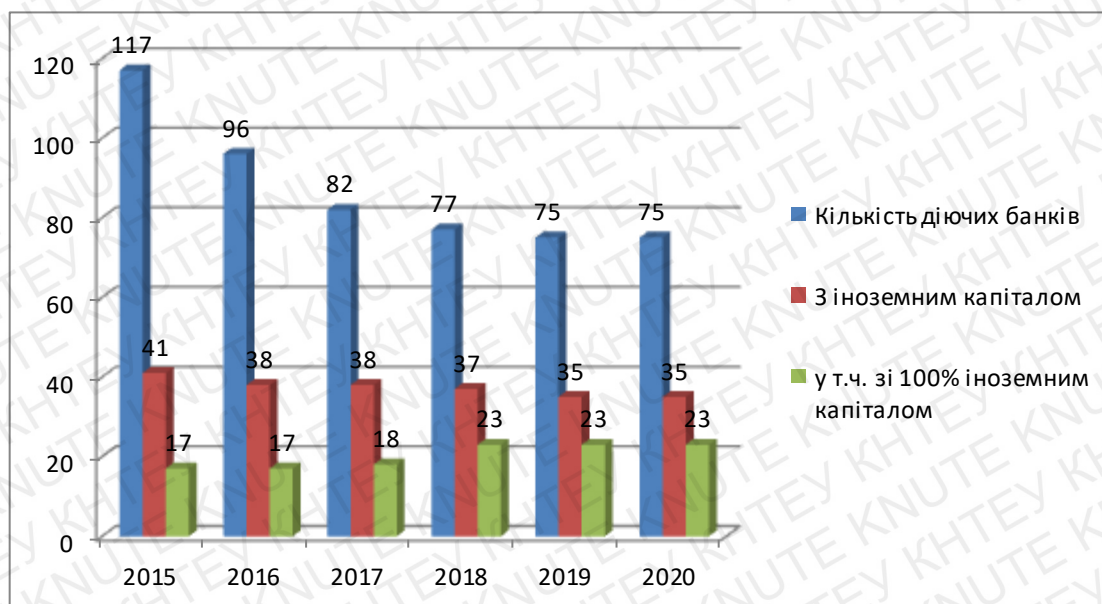

Рис. 2.1 Динаміка зміни кількості діючих банків в Україні у 2015-2020 рр.*

*побудовано автором на основі даних [31]

Значний вплив на політику банківської реформи зробив Національний банк України, основними кроками якого є очищення банківської системи за рахунок збанкрутілих банків та підвищення фінансової безпеки банківських установ.

За даними рис. 2.1 ми помітили, що протягом аналізованого періоду кількість українських діючих банків неухильно зменшувалася. Зокрема, із 117 банків, які працювали у 2015 році, 75 залишаються банками у 2019 році. Тобто кількість діючих банків зменшилася на 42, що на 35,8%. Різке зменшення кількості діючих банків характеризується зниженням фінансової забезпеченості банків, оскільки вони втратили конкурентну перевагу та збанкрутували.

Серед інших причин: приєднання до іншого банку чи реорганізація у фінансову компанію; самоліквідація; невиконання плану капіталізації; недотримання вимог щодо мінімального капіталу; відсутність коштів для виконання зобов'язань перед кредиторами; акціонери не можуть збільшити законний капітал; непрозора структура пакету акцій, конфлікт інтересів банку [9, с. 102].

З метою подальшої оцінки ролі непрацюючих кредитів в діяльності вітчизняних банків дослідимо динаміку основних показників їх діяльності (табл. 2.1).

Таблиця 2.1

**Динаміка загальних балансових показників банківської системи
України в 2015-2019 рр.***

Рік	Депозити, млн грн	Зобов'язання, млн грн	Кредити, млн грн	Активи, млн грн	Власний капітал, млн грн	Грошові кошти, млн грн	Прибутки/ Збитки, млн грн
2015	720 704	1 150 672	1 009 768	1 254 385	103 713	191 357	66 600
2016	807 066	1 132 515	1 005 923	1 256 299	123 784	199 150	159 388
2017	882 055	1 172 723	1 036 745	1 333 831	161 108	178 080	26 491
2018	915 035	1 205 114	1 118 618	1 360 764	155 650	169 905	21 726
2019	1 097 557	1 293 606	1 238 715	1 982 628	200 854	133 087	59 633

*побудовано автором на основі даних [32]

Протягом 2015-2019 років загальні активи українських банків зросли з 1 254 385 грн до 1 982 628 млн грн, збільшившись на 58, 1%. Основною частиною

активної діяльності банку є надання кредитів клієнтам, але за аналізований період його частка знизилася з 80% до 62%.

У 2015-2019 роках зросли зобов'язання банківської галузі, особливо в 2015 році на 1 150 672 млн грн та на 1 293 606 мільйонів грн у 2019 році.

Для окремих банків та всієї банківської системи важливим індикатором та заходами захисту від впливу негативних зовнішніх та внутрішніх загроз є визначальні показники, що характеризують рівень фінансової безпеки банківської галузі України (табл. 2.2).

Таблиця 2.2

**Динаміка основних відносних показників діяльності банків України
протягом 2015-2019 рр.***

Показники	Роки				
	2015	2016	2017	2018	2019
Частка простроченої заборгованості за кредитами в загальному обсязі кредитів, наданих банками, %	22,1	24,5	54,5	52,9	51,0
Частка кредитів в іноземній валюті у загальному обсязі наданих кредитів, %	57,9	51,4	47,1	46,6	36,9
Частка активів двадцяти найбільших банків у сукупних активах банківської системи, %	53,5	55,7	60,3	60,6	87,9
Співвідношення банківських кредитів та депозитів в іноземній валюті, %	185,2	144,6	130,2	144,9	95,7
Частка іноземного капіталу у статутному капіталі банків в Україні, %	32,5	43,3	48,9	56,0	28,7
Співвідношення довгострокових (понад 1 рік) кредитів та депозитів, %	3,9	4,1	3,3	3,8	3,9
Рентабельність активів	5,7	12,6	1,9	1,7	4,35
Рентабельність капіталу	51,91	116,4	15,9	14,3	34,2

*побудовано автором на основі даних [32]

З табл. 2.2 можна зробити висновок, що протягом аналізованого періоду частка простроченої заборгованості в банківських кредитах демонструвала стійку тенденцію до зростання. Це свідчить про те, що якість кредитного портфеля банку значно погіршилася і призвело до зростання витрат на формування страхових резервів. З 2015 по 2019 рік частка прострочених кредитів у загальному обсязі банківських кредитів була найнижчою у 2015 році – 22,1%, а найвищою – у 2017 році – 54,5%. Починаючи з 2018 року в загальному

обсязі кредитів, виданих банками резидентам України, питома вага простроченої заборгованості в загальному обсязі кредитів почала знижуватися, але все ще залишається на критичному рівні – 51,0%.

З табл. 2.2 видно, що діяльність українських банківських установ у 2015-2017 рр. була нерентабельною. Лише за останні два роки, 2018-2019, рентабельність демонструвала позитивну динаміку. Протягом аналізованого періоду прибуток банківської галузі в основному забезпечувала група іноземних банків. Чистий прибуток, отриманий банківськими фінустановами у 2018-2019 роках, в основному зумовлений зменшенням резервних депозитів банків. На початок 2015 року банківські фінансові установи втратили 66 600 млн грн, на кінець 2019 року банківські фінустанови отримали прибуток у розмірі 59 633 млн грн. Зростання прибутку банківських установ у 2019 році було зумовлено посиленням грошово-кредитної політики Національного банку України та більш зваженою кредитною політикою банку. Завдяки стабільному зростанню процентних і комісійних доходів та зменшенню внеску до резервів прибутки українських банківських установ, ймовірно, суттєво зростуть. На кінець 2019 року чистий процентний та комісійний дохід фінустанов збільшився на 38% порівняно з 2018 роком.

Далі доречним є аналіз динаміки кредитів, наданих банками України протягом 2018-2020 рр. (табл. 2.3).

Станом на 01.01.2020 року кредити та заборгованість клієнтів становила 39 199 682 млн. грн, це на 7 937 841 млн. грн, або 25,39% більша ніж у 2018 році. У 2020 році дана стаття зросла на 8 637 766 млн. грн, або 22,03% відносно 2019 року, і склала 47 837 448 млн. грн. Кредити та заборгованість юридичних осіб мали помірну тенденцію до збільшення протягом 2018-2019 років. Збільшення відбулося на 4,29% і склало 19 608 367 млн. грн у 2019 році відносно 2018 року. У 2020 році дана стаття зросла до 29 697 663 млн. грн, або на 51,45%.

Не зважаючи на таке збільшення, резервів у 2020 році було сформовано на 24% менше ніж у 2019 році, і становило 4 054 504 млн. грн. станом на 01.11.2021

рік кредити та заборгованість юридичних осіб склали 34 882 920 млн. грн, а резервів було сформовано 1 669 646 млн. грн.

Таблиця 2.3

Динаміка кредитів та резервів за ними банків України протягом 2018-2020 рр.*

Показники	Станом на			Абсолютне відхилення (приріст/зменшення) (+,) у млн. грн./в.п.		Відносне відхилення (приріст/зменшення) (+,) у %:	
	01.01.2019	01.01.2020	01.01.2021	2020 р. до 2019 р.	2021 р. до 2020 р.	2020 р. до 2019 р.	2021 р. до 2020 р.
Кредити та заборгованість клієнтів млн.грн	31 261 481	39 199 682	47 837 448	7 937 841	8 637 766	25,39	22,03
у тому числі кредити та заборгованість юридичних осіб млн.грн	18 800 256	19 608 367	29 697 663	808 111	10 089 296	4,29	51,45
у тому числі резерви під знецінення кредитів та заборгованості юридичних осіб млн.грн	-5 585 447	-5 335 327	-4 054 504	250 120	1 280 823	-4,47	-24,00
у тому числі кредити та заборгованість фізичних осіб млн.грн	12 461 225	19 591 315	18 139 785	7 130 090	-1 451 530	57,21	-7,4
у тому числі резерви під знецінення кредитів та заборгованості фізичних осіб млн.грн	-3 323 639	-10 541 589	-10 758 637	7 317 950	217 048	217,17	2,05

*побудовано автором на основі даних [32]

Що стосується кредитів та заборгованості фізичних осіб, максимальний обсяг в періоді аналізу був у 2019 році і склав 19 591 315 млн. грн, це на 57,21% більше ніж у 2018 році. У 2020 році тенденція пішла на спад, а саме на 7,4%, і склала 18 139 785 млн. грн. Так як у 2019 році був великий приріст кредитів, відповідно, обсяг резервів було збільшено на 217,17%, і становило 10 541 589 млн. грн. У 2020 році незважаючи на зменшення заборгованості фізичних осіб, резерви під них були збільшені на 2,05%. Станом на 01.11.2021 року обсяг кредитів становить 22 226 506 млн. грн, а обсяг сформованих резервів становить 7 559 325 млн. грн, що на нашу думку є недостатнім.

Критичний рівень управління проблемними кредитами в українській банківській системі оцінюється по-різному. Крім того, одним із методів є аналіз та оцінка відповідності банківських установ українським економічним стандартам, встановленим Національним банком України. Найважливішими показниками для оцінки рівня фінансової безпеки банку є норматив достатності регулятивного капіталу, нормативи кредитного ризику, ліквідність та ефективність банку.

На рис.2.2 відображено динаміку частки непрацюючих кредитів (NPL) у розрізі груп банків з 01.10.2020 по 01.11.2021 рр.

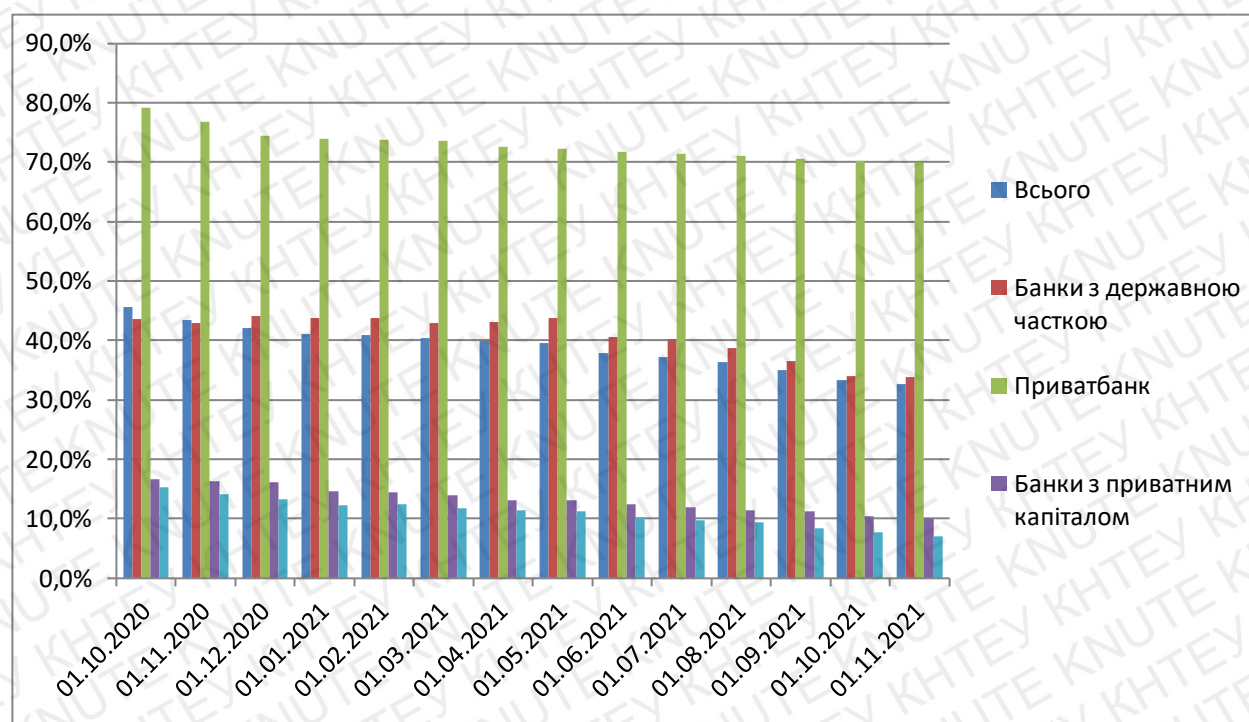

Рис.2.2. Динаміка частки непрацюючих активів банківської системи України 01.10.2020-01.11.2021 рр.*

*побудовано автором на основі даних [32]

У 2020 році частка проблемних кредитів українських банків знизилася з 48,4% (на 1 січня 2020 року) до 41% (на 1 січня 2021 року).

Частка непрацюючих кредитів 01.10.2020 р. становила 45,6%, а 01.11.2021 р. - 32,7%. Протягом усього досліджуваного періоду в розрізі усіх банківських груп частка проблемної заборгованості мала стабільне зниження.

Такі зрушення в бік покращення становища сприяли розроблені Національним банком вимоги до організації процесу управління проблемними активами.

Підвищилася якість кредитних портфельів усіх банківських груп. Державні банки масово очищають свій портфель проблемних кредитів. Наприкінці червня Рада з фінансової стабільності затвердила трирічний план з очищення проблемних кредитів, поданих державними банками. У 2020 році було списано загалом 30, 6 мільярда у національній валюті та 3, 1 мільярда в іноземній валюті зарезервованої заборгованості. Враховуючи ці заходи, державні банки минулого року зменшили частку проблемних кредитів з 63, 5% до 57, 4%.

На рис. 2.3 наведено ТОП 25 банків України за обсягом непрацюючих кредитів станом на 01.04.2021 р.

Достатнє забезпечення резервами являється одним з ключових підходів управління непрацюючими кредитами банку.

За останні п'ять років банківська галузь стала принципово сильнішою. У той же час частка проблемних кредитів (NPL) залишається високою. Банк повинен очистити баланс. Наразі темпи зменшення портфелю проблемних кредитів були повільними. Тому в липні 2019 року НБУ прийняв положення щодо поводження з проблемними активами. Фінансові установи зобов'язані впровадити нові вимоги до осені 2020 року. НБУ очікує від банків більш інтенсивного очищення балансів: безнадійні кредити необхідно реорганізувати, продати чи списати.

Зниження обсягу непрацюючих кредитів фізичних осіб в основному в іноземній валюті, в основному за рахунок трьох основних факторів - списання резервів (більше 50% впливу), а також шляхом добровільного розрахунку та продажу кредитів на вторинному ринку.

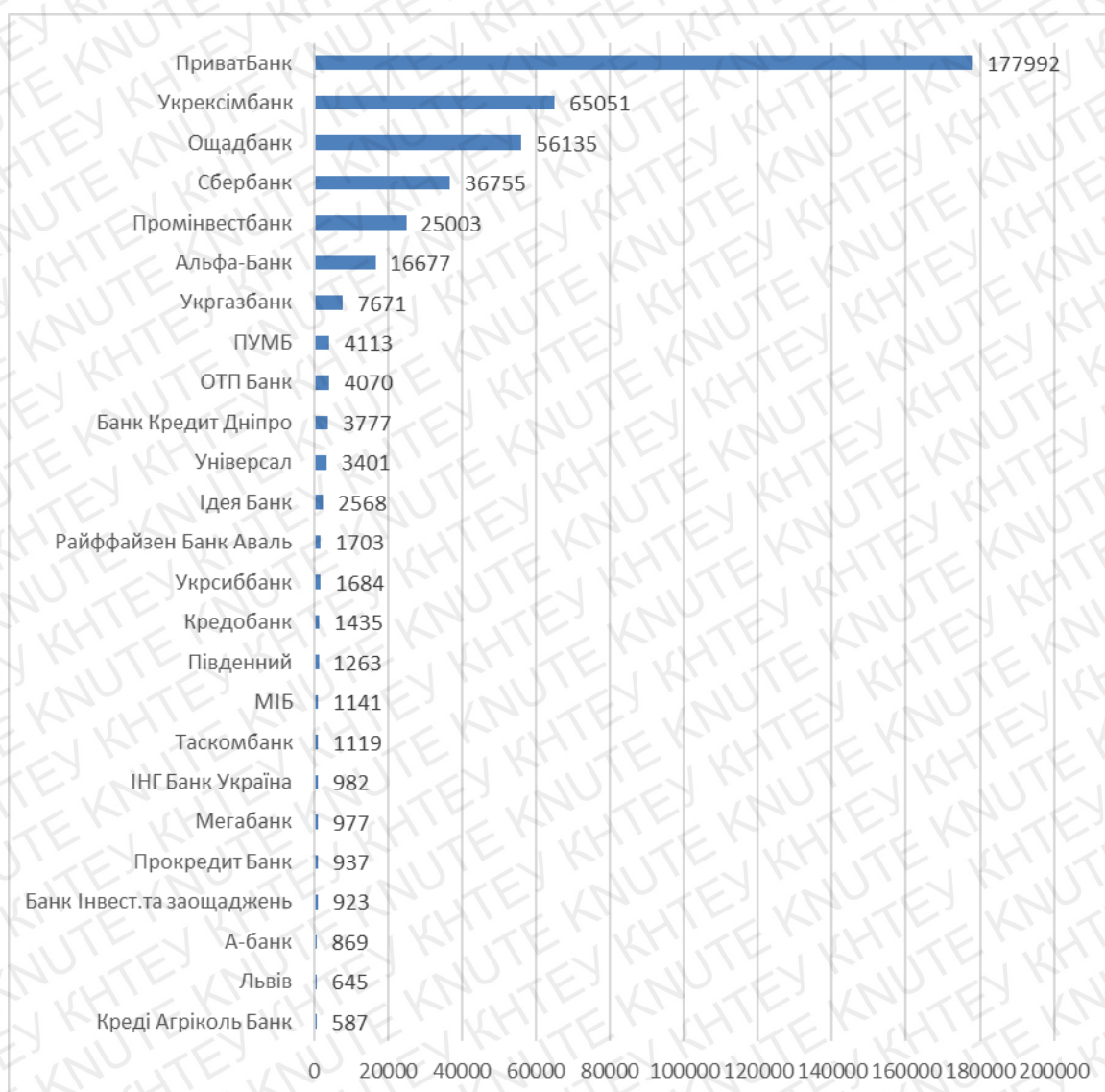

Рис. 2.3 ТОП 25 банків України за обсягом непрацюючих кредитів станом на 01.04.2021 р. , млн грн [1]

Основними заходами щодо зменшення проблемних кредитів юридичних осіб є добровільне погашення боргів державними банками (крім приватних банків) та фінансова реструктуризація.

Приватні та іноземні банки переважно використовують резерви для погашення своїх боргів. У той же час державні банки майже не використовують цей інструмент. Непрацюючі кредити державних банків – це переважно кредити, надані найбільшій комерційній групі України. Навіть якщо ці кредити будуть

зарезервовані на 100%, банк продовжить підтримувати баланс. Сума заліків резервів державними банками невелика.

Регулярно продають також приватні та іноземні банки безнадійний борг. Державні банки не скористалися цією можливістю. Основна причина – небажання нести юридичну відповідальність ризику, які можуть виникнути при продажу дисконтних кредитів.

На початок 2021 року частка проблемних кредитів України становила 41%. З 2018 року частка проблемних кредитів поступово знижувалася. У 2020 році державні банки провели масштабну роботу: того року було списано 30,6 мільярда гривень і 3,1 мільярда доларів США. Це дозволило знизити частку проблемних кредитів з 63,5% до 57,4%. Через це частка проблемних кредитів у банківській сфері впаде на 7,4 процентного пункту у 2020 році.

Наразі банки підтвердили наявність проблемних кредитів, і їх коефіцієнт покриття резервами продовжував зростати приблизно до 98%. Тому непрацюючі кредити не будуть тиснути на прибутковість і капітал банків.

Однак значна його частина все ще є тягарем банківської галузі, особливо державних банків, сектор проблемних кредитів яких становить понад 70% (з яких на приватні банки припадає близько 42%).

Висока частка проблемних кредитів була результатом кредитної експансії в попередні роки, коли стандарти платоспроможності позичальників були низькими, а права кредиторів не були повністю захищені. Ще одна важлива причина – практика кредитування пов'язаних осіб, які припинили надавати позики під час кризи.

НБУ наголосив, що банкам потрібно інтенсивніше очищати баланси: проблемні кредити реорганізовувати, продавати чи списувати.

Затверджено положення про визначення нормативу списання банківського знецінення фінансових активів за рахунок резервів очікуваних кредитних збитків.

Отже, аналізуючи обсяги непрацюючих кредитів в банківській системі в цілому, можна зробити висновок, що ситуація поступово становиться кращою, кількість проблемної заборгованості знижується, а кількість активів збільшується.

2.2 Діагностика непрацюючих кредитів та оцінка системи управління ними в АТ «Альфа-Банк»

Альфа-Банк Україна є одним з найбільших українських комерційних банків із міжнародним капіталом. Банк належить до приватної інвестиційної холдингової компанії ABN Holdings SA (ABNH) з головним офісом у Люксембурзі, що має інвестиції у фінансові установи в Україні, Білорусі, Казахстані, Нідерландах і Росії, а також представництва на Кіпрі та у Великобританії. Засновано банк у 1992 році. З 2001 року він здійснює діяльність під брендом Альфа-Банк Україна. Банк займає провідні позиції у всіх сегментах банківського ринку, є одним з найбільш стійких і надійних банків України та входить до Топ-10 фінустанов в країні за обсягом активів, відповідно до даних Національного банку України.

На рис. 2.4 відображена динаміка кредитної заборгованості клієнтів АТ «Альфа-Банк» 01.02.2021-01.06.2021 рр.

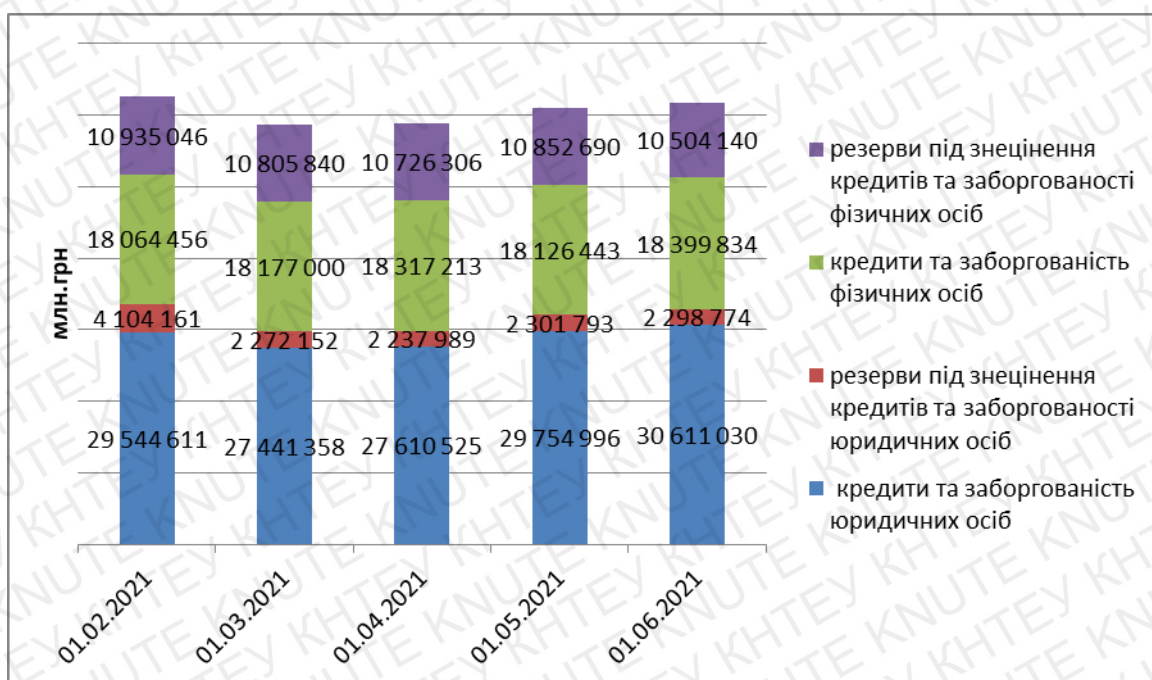

Рис.2.4 Динаміка кредитної заборгованості клієнтів АТ «Альфа-Банк»

01.02.2021-01.06.2021рр*

*побудовано автором на основі даних [32]

Протягом лютого-червня 2021 року кредити та заборгованість юридичних та фізичних осіб не має високої тенденції до збільшення, це ж стосується сформованих резервів до даних статей.

Починаючи з 01.07.2021 року по 01.11.2021 року кількість кредитів наданих АТ «Альфа-Банк» поступово зростає рис. 2.5, а сформовані резерви навпаки зменшуються.

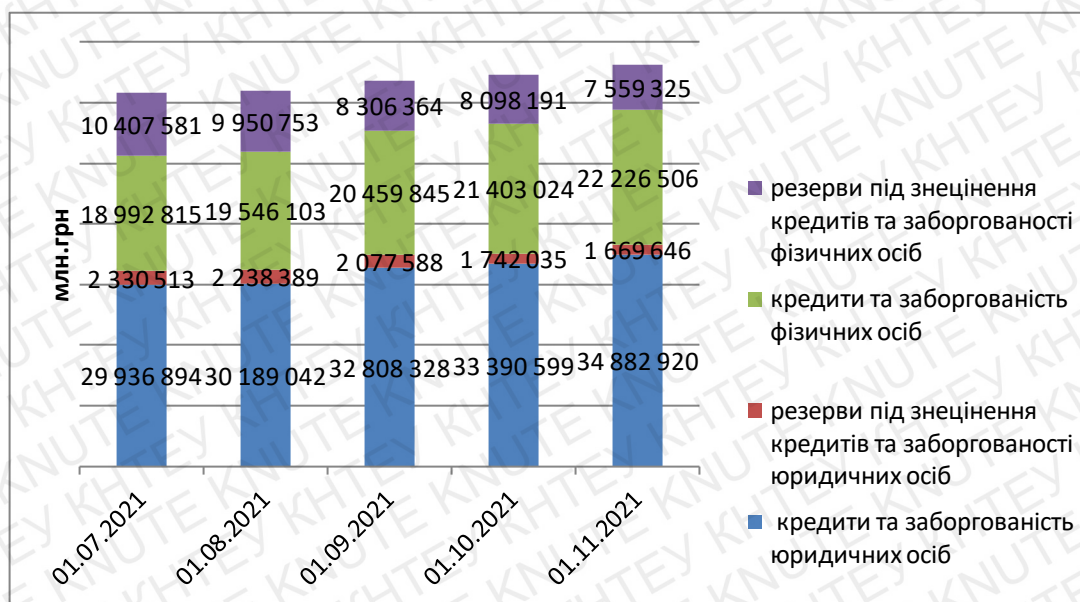

Рис.2.5 Динаміка кредитної заборгованості клієнтів АТ «Альфа-Банк»

01.07.2021-01.11.2021рр*

*побудовано автором на основі даних [32]

В табл. 2.4 відображено аналіз динаміки непрацюючих кредитів в АТ «Альфа-Банк».

У 2018 році до 2019 року обсяг кредитного портфелю банку становив 51 724 млн. грн та 58 517 млн. грн відповідно, тобто збільшення відбулося на 6 793 млн. грн, це можна обумовити поступовим зростанням кількості клієнтів.

Щодо 2020 року, бачимо збільшення на 7 240 млн. грн, або 12,37% до 2019 року. Обсяги непрацюючих кредитів у 2019 році значно зріс до 21 752 млн. грн, або 168,54% відносно 2018 року. Причиною цього збільшення було приєднання до АТ «Альфа-Банк» АТ «УКРСОЦБАНК», частка непрацюючих кредитів також зросла. Не зважаючи на цю подію, у 2020 році обсяг проблемних кредитів зменшився 2 512 млн.грн, або на 11,54%, виходячи з цього частка непрацюючих кредитів також знизилась на 21,23%.

Таблиця 2.4

Динаміка непрацюючих кредитів в АТ «Альфа-Банк» протягом 2018-2020 рр. *

Показники	Станом на 01.01:			Абсолютне відхилення (приріст/зменшення) (+,) у млн. грн./в.п.		Відносне відхилення (приріст/зменшення) (+,) у %:	
	2019	2020	2021	2020 р. до 2019 р.	2021 р. до 2020 р.	2020 р. до 2019 р.	2021 р. до 2020 р.
Обсяги кредитного портфелю банку млн. грн.	51 724	58 517	65 757	6 793	7 240	13,13	12,37
Обсяги непрацюючих кредитів (NPL) банку млн. грн.	8 100	21 752	19 240	13 652	-2 512	168,54	-11,54
Частка непрацюючих кредитів (NPL) банку %	15,7	37,2	29,3	21,5	-7,9	136,94	-21,23

*побудовано автором на основі даних [32]

Станом на 01.11.2021 року обсяг кредитного портфелю становить 68 328 млн. грн, зростання відбулося за рахунок залучення достатньої кількості клієнтів. Обсяги непрацюючих кредитів (NPL) банку зменшились до 11 972млн.грн. Частка непрацюючих кредитів (NPL) банку 17,3%. Після 2017 року, коли частка непрацюючих кредитів становила 54,4%, відбувається стабільне падіння. Кількість непрацюючих кредитів АТ «Альфа-Банк» значно зросла у 2019 році, обумовлено це приєднанням АТ «УКРСОЦБАНК».

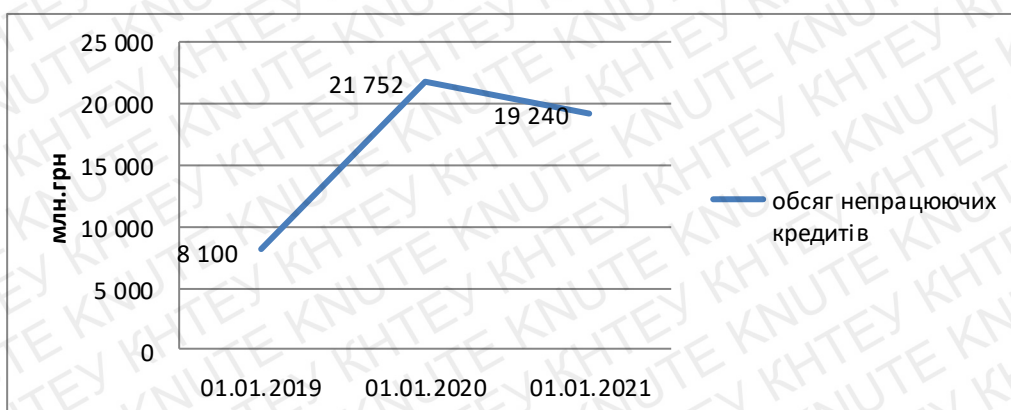

Рис.2.6 Обсяг непрацюючих кредитів АТ «Альфа-Банк» 2018-2020рр.*

*побудовано автором на основі даних [32]

Не зважаючи на приріст кредитного портфеля банку у 2021 році, обсяги його непрацюючих кредитів поступово зменшуються, що відображено на рис. 2.7.

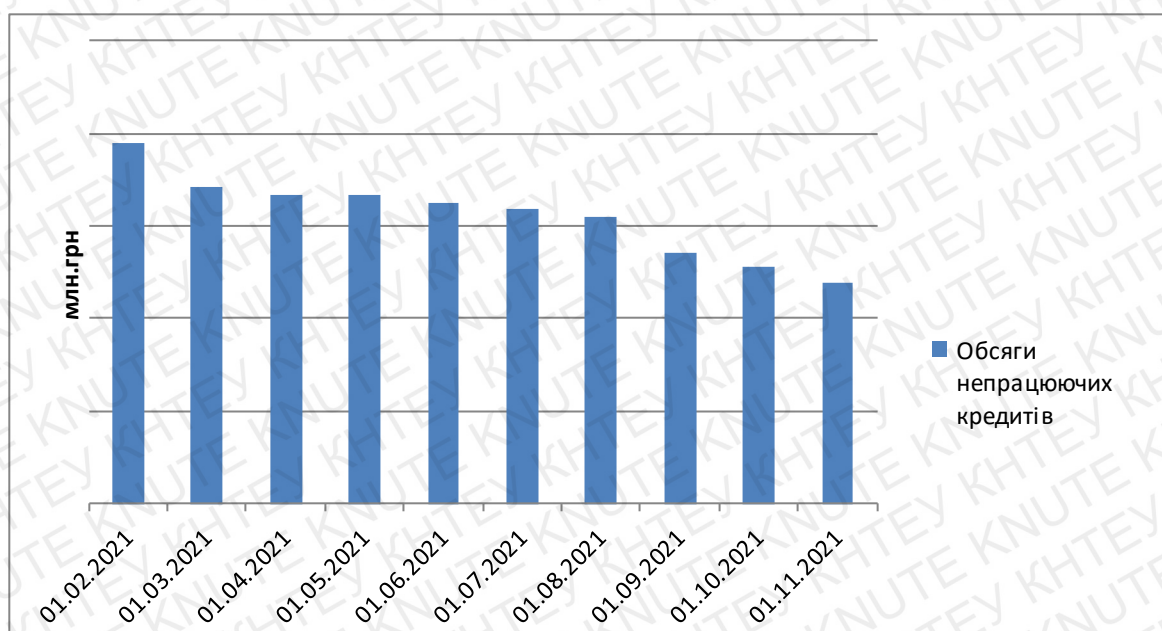

Рис. 2.7 Динаміка непрацюючих кредитів АТ «Альфа -банк» 01.02.2021-01.11.2021рр.*

*побудовано автором на основі даних [32]

Потрібно обов'язково враховувати кредитну політику банку, і пріоритети продажу банківських продуктів.

Для мінімізації частки проблемної заборгованості АТ «Альфа-Банк» вживає такі заходи:

- реструктуризація;
- продаж кредиту;
- списання;

Найбільш поширеними методами управління кредитними ризиками роздрібного портфеля є розробка та проведення запобіжних заходів, моніторинг простроченої заборгованості, регулярний контроль ризику та створення резервів на можливі втрати з позик, що реалізуються на основі наступних заходів обмеження кредитних ризиків:

- попередження ризику шляхом ідентифікації, аналізу та оцінки потенційних ризиків на стадії, що передують проведенню операцій;
- планування рівня ризику за оцінкою рівня очікуваних втрат;
- запровадження єдиних процесів оцінки та ідентифікації ризиків;
- встановлення лімітів;
- формування резервів на покриття можливих втрат наданим позичкам;
- структурування кредитних угод;
- управління забезпеченням кредитних операцій;
- застосування системи повноважень при прийнятті кредитних управлінських рішень;
- моніторингу та контролю рівня ризику кредитного портфеля та ін.

Ступінь ризику роздрібного позичальника залежить від його фінансового стану, фізичного стану та особистісних якостей позичальника, а також від виду кредиту та його цільового призначення. Банк може оцінити рівень ризику в наслідок проведення аналізу кредитоспроможності.

З настанням COVID-19 кредитоспроможність населення впала, тому кількість непрацюючих кредитів зросла, а тенденція зниження проблемної заборгованості є помірною.

Не зважаючи на це, АТ «Альфа-Банк» не знизив обсяги кредитування, а навпаки намагається збільшити. З одного боку це правильне рішення, адже зараз кращий час нарощувати клієнтську базу, з іншого боку, в умовах пандемії,

економічної кризи, це може призвести до невтішних наслідків, у вигляді великої кількості проблемної заборгованості, яку банк не зможе покрити своїми резервами.

З метою координування діяльності підрозділів банку та підвищення ефективності роботи в т.ч. з проблемною заборгованістю в АТ «Альфа-Банк» створено постійно діючий кредитний комітет, до складу якого входять:

- ✓ головний кредитний комітет,
- ✓ кредитний комітет з питань малого та середнього бізнесу,
- ✓ кредитний комітет роздрібного бізнесу, який приймає рішення про надання Альфа-Банком Україна кредитних продуктів клієнтам корпоративного підрозділу, фінансовим установам, клієнтам сегменту МСБ та фізичним особам, а також здійснення Банком інших операцій, що несуть кредитний ризик.

Банк оцінює, вимірює та контролює кредитний ризик на основі сегмента позичальника.

Таблиця 2.5

Основні внутрішні нормативні документи банку щодо забезпечення кредитного процесу в АТ «Альфа-Банк»*

Тип клієнтів	Документи
Корпоративні позичальники	1. Політика з кредитування корпоративних клієнтів АТ «Альфа-Банк»; 2. Методика проведення оцінки фінансового стану, класифікації кредитного портфелю щодо розрахунку резервів під кредитні ризики по операціях з юридичними особами (за виключенням банківських установ); 3. Порядок взаємодії підрозділів Банку при проведенні оцінки/переоцінки об'єктів забезпечення клієнтів Корпоративно-Інвестиційного бізнесу
Позичальники – фізичні особи	1. Кредитна політика з кредитування фізичних осіб; 2. Методика оцінки фінансового стану фізичних осіб та класифікації кредитного портфеля з метою розрахунку резерву під кредитні ризики за операціями з фізичними особами; 3. Порядок проведення моніторингу та переоцінки об'єктів забезпечення роздрібного бізнесу в АТ «Альфа-Банк».
Фінансові установи	1. Положення про класифікацію активних операцій з позичальниками - комерційними банками; 2. Положення про Підкомітет з операцій на фінансових ринках.

*побудовано автором на основі даних [32]

Продуктові кредитні політики, невід'ємною частиною яких є узгоджені ризик-профілі і сам процес схвалення заявки — це основа успішної моделі роздрібного кредитування в Альфа-Банку Україна. [34]

Конкурентна перевага в роздрібному кредитуванні, особливо беззаставному, ґрунтується на швидкому та якісному прийнятті рішень. Для досягнення цих цілей Банк використовує найкращі IT-рішення (Siebel, Experian), централізований і маневрений процес прийняття рішень залежно від рівня кредитного ризику, власні та актуальні інструменти прийняття рішень (скорингові картки, системи протидії шахрайству та верифікації, раннього реагування). Роздрібний ризик-менеджмент безпосередньо включений у процес створення й андерайтингу роздрібних продуктів, розробку систем та інструментів андерайтингу.

Для управління портфелем підрозділ використовує статистичні та математичні моделі, на постійній основі проводить моніторинг ефективності продуктів і скорингових моделей, стрес-тестування, а також впроваджує ефективні способи верифікації клієнтів.

Створені і щодня оновлюються звіти за показниками ефективності продуктів, на підставі яких контролюється система тригерів в усіх напрямках управління кредитним ризиком роздрібного кредитування. Альфа-Банк Україна тісно співпрацює з усіма українськими кредитними бюро [48].

В АТ «Альфа-Банк» переломним моментом було приєднання АТ «УКРСОЦБАНК», коли кількість непрацюючих активів було суттєво збільшено, але вчасне реагування банку призводить до тенденції зменшення таких активів.

Для управління непрацюючими кредитами у АТ «Альфа Банк», розроблено відповідні процеси по роботі з проблемними активами, до складу яких входять і непрацюючі (прострочені) кредити. Основними принципами роботи з простроченою заборгованістю, яких дотримується досліджуваний банк є:

1) легітимність – робота з погашення позичальниками простроченої заборгованості здійснюється як у відповідності до вимог внутрішньобанківських документів, так і з урахуванням вимог діючого законодавства України;

2) активність – досвід показує, що тільки активна та безперервна робота з позичальником з боку банку дозволяє встановити таку пріоритетність платежів позичальника різним кредиторам, при якій здійснення платежу банку буде стояти на одному з перших місць серед інших обов'язкових платежів;

3) превентивність – банк працює з позичальником не тільки після виникнення простроченої заборгованості, а й докладає усіх можливих зусиль для попередження її виникнення;

4) безперервність – робота з простроченою заборгованістю здійснюється на щоденній основі. Починається з першого дня її виникнення та не припиняється до її повного погашення або списання;

5) збалансування – дотримання балансу між витратами банку, взаємовідносинами з позичальником та ризиками;

6) зростання тиску – із зростанням строку існування простроченої заборгованості, а отже і ризиків неповернення кредиту та збитків банку, зростає тиск на позичальника шляхом застосування більш суттєвих методів впливу на позичальника;

7) централізація та децентралізація – централізована робота з позичальником на початкових етапах існування простроченої заборгованості дозволяє дотримуватись принципу збалансування. Децентралізація роботи на більш пізніх етапах – дозволяє дотримуватись принципу зростання тиску на позичальника;

8) максимально можливий платіж – вимога максимально можливого платежу від позичальника – це доказ лояльності і контактності позичальника, а також підтримка доходності та ліквідності банку;

9) прозорість – відвертість сторін (банк і позичальник) є важливим аспектом на шляху пошуку шляхів погашення простроченої заборгованості;

10) колегіальність – всі рішення щодо простроченої заборгованості фізичних осіб, представників середнього та малого бізнесу, корпоративних клієнтів, що впливають на доходність банку та забезпеченість кредитів, приймаються колегіально всіма підрозділами Кредитного комітету із залученням інших комітетів;

11) забезпечення – з огляду на підвищення рівня ризику неповернення кредиту, важливим принципом є наявність забезпечення, його ліквідність та збереження.

РОЗДІЛ 3

НАПРЯМИ УДОСКОНАЛЕННЯ УПРАВЛІННЯ НЕПРАЦЮЮЧИМИ КРЕДИТАМИ БАНКУ

3.1 Зарубіжний досвід ідентифікації та управління непрацюючими кредитами банку

Для визначення зарубіжного досвіду управління непрацюючими кредитами банку, спочатку потрібно зрозуміти сутність проблемної кредитної заборгованості, оскільки у зарубіжній науково-практичній та юридичній літературі немає однозначного її тлумачення (табл. 3.1.).

Таблиця 3.1

Визначення проблемної заборгованості зарубіжними установами*

Установа	Визначення проблемної заборгованості
Міжнародний валютний фонд	Проблемний кредит – це зобов’язання, повне погашення якого сумнівне внаслідок неадекватного фінансового стану позичальника чи забезпечення за цим зобов’язанням, а також спостерігається прострочення сплати основного боргу й/або відсотків за ним більше 90 днів.
Базельський комітет з банківського нагляду	Проблемний кредит – це кредитний продукт, за яким є істотні порушення строків виконання зобов’язань перед банком, істотне погіршення фінансового стану боржника, істотне погіршення якості чи повна втрата забезпечення.
Федеральна резервна система США	Проблемний кредит – це кредит чи позика, що не приносять доходів, тобто процентних платежів і/або виплати відсотків за якими затримуються більш як на 90 днів.

*побудовано автором на основі даних [13]

Що стосується саме непрацюючих кредитів, то тут певним чином в Україні відбулась гармонізація з міжнародним досвідом їх визначення. Для підвищення міжнародної співставності статистичних даних щодо непрацюючих кредитів МВФ розробив своє визначення поняття «непрацюючі кредити».

Отже, МВФ визначає NPL за наступними критеріями:

— платіж за кредитом (основна сума та/або проценти) є простроченими > 90 днів;

- процентні платежі, еквівалентні процентам за > 90 днів, капіталізовані, рефінансовані або пролонговані;
- кредити з прострочкою < 90 днів, які визнаються як непрацюючі відповідно до національних норм нагляду.

Джерелом статистичних даних за непрацюючими кредитами в розрізі окремих країн є Індикатори фінансової стійкості МВФ (FSI).

Згідно зі звітами українських банків з іноземним капіталом, частка NPL на початок 2017-го становила від 12 до 36%, що значно вище за офіційні дані НБУ (9,4%). Для порівняння — східноєвропейські «дочки» міжнародних фінансових груп показувала NPL від 4 до 12%. В опублікованому звіті Raiffeisen International Україна посідає перше місце за рівнем кредитів NPL із показником 23,6%. Середній показник групи у центрально-європейських країнах становить 6,5%.

Нині, за умов економічної кризи, найбільші банківські системи світу перебувають у процесі вибору методу роботи з проблемними кредитами.

Як приклад країни, що позбавилася високого рівня проблемних кредитів, можна представити Китай, у якого у 2003 році частка таких кредитів у сукупному кредитному портфелі становила 20,4%, у 2004 р. — вже 13,2% (рис. 3.1).

Як видно з рис. 3.1, протягом останнього десятиліття і донедавна в Китаї спостерігався значний прогрес у скороченні частки проблемних кредитів. Розглянемо, які стратегії та заходи вживалися у Китаї з цього приводу.

Початковий обсяг китайського NPL становив 3,3 трлн. юанів (400 млрд. дол. США) проблемних кредитів, і зниження рівня стало метою політики уряду Китаю. Стратегія управління проблемними кредитами була визнана проблемою на державному рівні та розроблялась удвох напрямках: запобігання виникненню нових непрацюючих кредитів та здійснення заходів щодо ліквідації вже існуючих NPL.

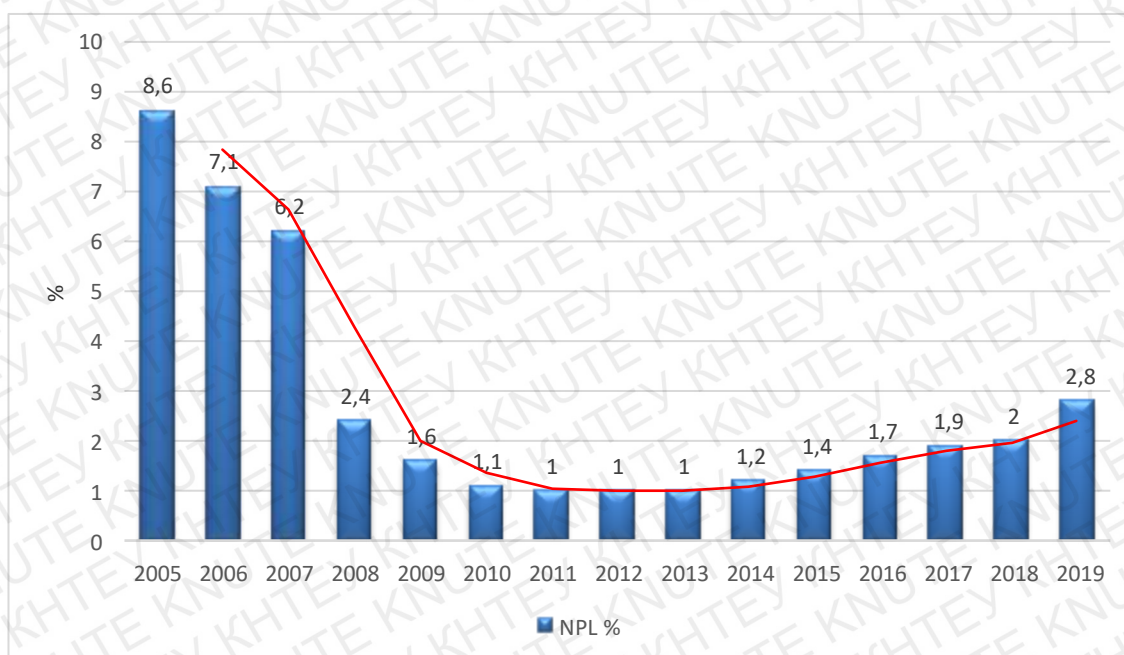

Рис 3.1. Динаміка рівня та темпи зростання проблемних кредитів у банківській системі Китаю у 2005-2019 рр., %*

*побудовано автором на основі даних [13]

Основна суть реформи полягала в тому, що управління чотирма найбільшими державними банками було переведено на централізований рівень, мінімізуючи цим ступінь втручання місцевої влади.

Кредитам було надано п'ять оціночних категорій, для кожної з яких застосовувалася незалежна експертиза та схвалення. Поряд із цим було здійснено реформу організаційних форм управління у держбанках. Для нарощування капіталу «Великої банківської четвірки» та прискорення їхньої акціонерної реформи уряд Китаю тричі спрямовував на кошти громадських фондів на зазначені цілі. Крім того, для кожного банку «Великої четвірки» було створено свою компанію з управління активами (КУА), щоб прискорити процес ліквідації проблемних кредитів.

Головною метою цих чотирьох Агенцій став обмін боргових сум на пакети акцій як засіб позбавлення NPL, придбаних від своїх дочірніх банків. Крім того, вищезгадані чотири банки, разом зі своїми КУА, стали брати активну участь в аукціонах з метою продажу «поганих» боргів іноземним та вітчизняним

інвесторам, проводити політику секьютеризації NPL та інші маркетингові операції. Як видно з рис. 3.1, такі дії увінчалися успіхом, забезпечивши скорочення проблемної заборгованості Китаю до початку 2015 р. у 17 разів.

Наступним прикладом успішної роботи з проблемними кредитами є Німеччина, рівень NPL в якій перебував на піку зростання в середині 1990-х років, що було обумовлено падінням ринку нерухомості колишньої східної Німеччини та відмовою держави від ролі поручителя. Формування зрілого ринку NPL у Німеччині розпочалося напередодні глобальної рецесії та фінансової кризи у 2003 році та тривало до 2007 р. За останнє десятиліття максимальний рівень проблемних кредитів у банківській системі Німеччини було зафіксовано у 2005 році (4,1%) (рис. 3.2). подальша динаміка показника була нерівномірною, але основною тенденцією було зниження рівня «поганих» кредитів.

Рис. 3.2. Динаміка рівня та темпи зростання проблемних кредитів у банківській системі Німеччини у 2005-2019 рр., %*

*побудовано автором на основі даних [13]

В даний час у Німеччині функціонує велика консультаційно-сервісна мережа обслуговування проблемних кредитів із опорою на відповідну правову базу, що передбачає залучення іноземних інвесторів та підтримку масштабних

боргових трансакцій. Однак великі NPL-угоди в Німеччині практично не здійснюються, і активність на ринку досі залишається напрочуд низькою, враховуючи, що обсяг проблемних кредитів на балансі банків Німеччини коливається на рівні 200 млрд. євро. Німецькі банки неохоче здійснюють часткові продажі проблемних кредитів через невизначеність, спричинену глобальною фінансовою кризою та кризою Єврозони протягом останніх кількох років. Крім того, більшість німецьких приватних та державних банків (Landesbanken) були змушені переглянути свої баланси, щоб забезпечити передбачену нормами Базеля III структуру основного капіталу. У процесі скорочення частки позикових коштів банки провели переоцінку своїх проблемних кредитів і тепер чекають інвесторів, готових заплатити за проблемні активи більш адекватну, з погляду банків, ціну. Іншими словами, банки Німеччини чекають інвесторів, які бажають придбати проблемні кредити за вигідною для ціни банків. Більшість німецьких банків мають внутрішні підрозділи реструктуризації боргових активів з метою ліквідації чи продажу, чи звільнення свого балансу від непрофільних NPL.

Для продажу проблемних кредитів у Німеччині достатньо угоди між продавцем та покупцем NPL. Позичальника обов'язково повідомляють про трансакцію у випадку з комерційними кредитами, а під час продажу споживчих кредитів запровадження позичальника в курс справи залежить від ініціативи банку-продавця. Продаж проблемних активів здійснюється або безпосередньо, або через посередницькі структури.

З найбільших угод з продажу німецькими банками проблемних кредитів можна навести приклад операції вартістю 850 млн. євро з продажу британською філією Lloyds Bank масштабного портфеля непрацюючих кредитів, забезпечених заставою у вигляді нерухомого майна. Продаж боргових активів приваблював велику кількість інвесторів з усього світу, що стало можливим завдяки наявності в Німеччині розвиненого ринку NPL з інтернет-технологіями, що дозволяють здійснювати торгівлю такими кредитами по всьому світу.

Проблема непрацюючих кредитів дуже актуальна у Греції та Італії, де спостерігається високий обсяг боргів, що не працюють, банкам у сукупному обсязі валових кредитів (рис. 3.3).

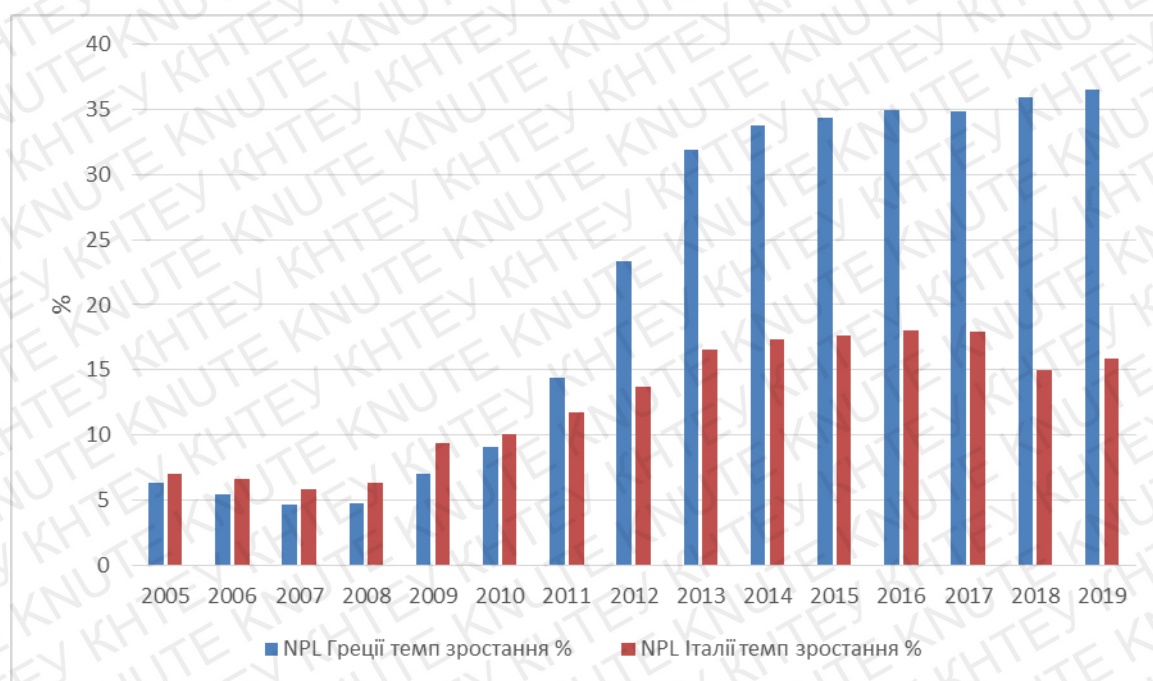

Рис. 3.3. Динаміка рівня та темпи зростання проблемних кредитів у банківській системі Греції та Італії, %*

*побудовано автором на основі даних [13]

Тенденція зростання проблемних кредитів у Греції почалася з 2003 року, досягнувши пікових темпів зростання у 2012 році (+61% по відношенню до 2011 р. та 23,3% у сукупному обсязі банківських кредитів). Далі зростання частки NPL продовжилося, склавши на початок 2016 р. вже понад 34% від загального обсягу кредитів, однак темпи приросту цього показника після 2012 р. пішли на спад, склавши у 2015 р. всього 2% відносно 2014 р.

Греція є однією з країн Європейського Союзу, які найбільше постраждали від глобальної фінансової кризи. Проблема NPL продовжує зберігати високу актуальність для Греції, досягнувши такого рівня, коли нею вже не можна нехтувати і керівництво провідних грецьких банків намагається знайти вихід для забезпечення нормального розвитку економіки. Нині грецькі банки намагаються вирішувати проблему NPL шляхом реструктуризації цих кредитів.

Банкам, можливо, доведеться здійснювати продаж активів з метою вивільнення капіталу. Реструктуризація проводиться з метою підвищення прибутковості та підвищення стійкості банків. За свідченням А. Томопулоса (А. Thomopoulos), заступника голови правління Піреус Банку (Piraeus Bank), реструктуризація вигідна для грецького фінансового сектора, оскільки забезпечує ряд переваг від консолідації банківського сектора, перетворюючи останній безладної групи гравців, невміло маніпулюючих ставками депозитів, грамотних фахівців, які знаються на ціноутворенні кредитів і депозитів. Однак, незважаючи на таку заяву, а також спроби Греції вирішити і нейтралізувати проблему непрацюючих кредитів в основному за рахунок їх реструктуризації, ефективність цих заходів, як і раніше, залишає бажати кращого.

Таким чином, у світі застосовуються різні підходи до вирішення проблеми непрацюючих кредитів.

Там, де використовується підхід зі створенням компаній з управління активами (КУА), міжнародний досвід показує, що державні КУА активно використовуються урядами для того, щоб керувати та розпоряджатися безнадійними боргами шляхом відчуження активів з банківського балансу чи реструктуризації корпоративного боргу. Цей метод став популярним під час Східно-Азіатської кризи, проте ефективність КУА неоднозначна, однак таке рішення, у поєднанні з іншими методами управління проблемними кредитами, допомагає знизити рівень цих кредитів у структурі банківських активів шляхом або відчуження «поганих» активів, або їх реструктуризації, як це сталося у наведеному вище прикладі з Китаєм.

Важливою умовою ефективності КУА є їхня незалежність, тобто такого роду компанії мають бути самостійними, а не державними структурами. У той час, поки КУА працює з борговим активом, у банків зміцнюється баланс за рахунок усунення проблемних кредитів. Таким чином, досягається позитивне рішення для різних зацікавлених сторін: для банку, балансу якого знімаються погані кредити; позичальників, які у той чи інший спосіб отримують можливість

вирішити свої боргові проблеми; для інвестора, який викуповує кредит з перспективами прийняття вигідних рішень щодо кредиту та/або майна. Як альтернативу продажу «поганих» кредитів банки зарубіжних країн використовують реструктуризацію, у межах якої змінюються початкові умови договорів кредитування. Проте процес реструктуризації часто ускладнює роботу банківських установ, оскільки він пов'язує ресурси банку і може забрати багато часу. Для позичальників він також не вигідний, оскільки зазвичай супроводжується подвоєнням відсоткової ставки. А, з іншого боку, продаж боргів забезпечує швидше і ефективніше рішення.

Ще один варіант вирішення закордонними банками проблеми «поганих» боргів з метою зміцнення балансів та нарощування резервного капіталу – це перетворення капіталу низького якості в акціонерний або емісія акцій, проте цим не вирішується сама проблема існування проблемних кредитів.

В рамках аналізу зарубіжного досвіду роботи з проблемними кредитами за останні роки виявлено 2 підходи - централізований і децентралізований.

За централізованого управління проблемними кредитами провідна роль в реструктуруванні боргів відводиться державним агентствам, створеним для викупу та управління проблемними боргами, у випадку децентралізованого підходу ця роль відводиться самим банкам.

Централізований метод був використаний в Болгарії, Угорщині, Чехії, Мексиці, Південній Кореї, Філіппінах і ін. країнах в періоди локальних економічних і банківських криз. У цих країнах були створені спеціальні агентства з управління безнадійними боргами: в Болгарії - банківська консолідаційна компанія, в Угорщині - Угорський банк капіталовкладень і розвитку, в Чехії - консолідаційний банк, в Мексиці - державний траст-фонд, на Філіппінах - Фонд приватизації активів.

Втім слід відмітити, що успіх централізованої реструктуризації проблемних активів виявився, як свідчить практика, тимчасовим і обмеженим - жодної з розглянутих країн не вдалося домогтися на шляхах централізованої

реструктуризації проблемних активів стійкого фінансового оздоровлення банків і підприємств-боржників.

У Швеції, Польщі, Фінляндії, Литві, на відміну від розглянутої групи країн, підхід централізованих списань проблемних боргів не застосовувався, завдання управління кредитними портфелями і реструктуризації підприємств боржників була покладена на банки. Останнім було запропоновано створити підрозділи, що спеціалізуються на управлінні кредитами категорії сумнівних та безнадійних і розробити плани реструктуризації проблемного портфеля. Це змусило банки провести жорсткий відбір боржників і раціоналізувати кредитну політику. В умовах економічної кризи найбільш ефективний децентралізований підхід до управління проблемними кредитами. Дане твердження підтверджується аналізом управління проблемними кредитами шведського банку «Nordbanken» в період системної банківської кризи на початку 90-х років XX ст. і роботою з проблемними кредитами в Сполучених Штатах Америки та Німеччини в період поточної економічної кризи.

Отже, сьогоденні проблеми стали наслідком структурних диспропорцій, пов'язаних зі стрімким зростанням українських банків в докризові роки, їх сильною залежністю від іноземного фінансування, недоліками ризик-менеджменту, значною доларизацією кредитів, неефективністю заходів наглядового реагування на події, що відбуваються, накопичення системних ризиків в результаті масштабного зростання обсягів кредитування економіки. Застосування зарубіжного досвіду управління непрацюючими кредитами дозволить вітчизняним банкам суттєво поліпшити стан своїх кредитних портфелів.

3.2 Обґрунтування заходів мінімізації непрацюючих кредитів у складі кредитного портфеля банку

Сьогодні українська банківська система змушена функціонувати у складному та нестабільному середовищі. Це відбивається на значному погіршенні якості кредитного портфеля банківських установ за останні роки.

Непрацююча заборгованість становить велику частку банківських активів, і з часом це призведе до проблем із платоспроможністю та ліквідністю і навіть до банкрутства. Крім того, банківські установи також несуть додаткові витрати, пов'язані з погашенням безнадійних боргів, які іноді можуть бути еквівалентними прямим збиткам від безнадійних кредитів.

Тому особливої уваги потребує підвищення ефективності управління проблемним кредитом. Наукова та обґрунтована організація системи управління непрацюючими та проблемними кредитами дозволить банкам протистояти впливу різноманітних несприятливих факторів та уникнути багатьох неприємних наслідків. Дана система управління включає аналіз існуючої проблемної заборгованості, вибір стратегій і методів її управління, оцінку та контроль досягнення цілей. Особливе місце в проблемній системі управління боргом займає вибір найкращого методу управління.

Ми пропонуємо покращити управління проблемними кредитами українських банків у таких аспектах:

- впровадження закордонного досвіду з управління проблемними кредитами;
- встановити систему санкцій за несвочасне погашення кредиту, спрямовану на покращення співпраці з проблемними позичальниками;
- якщо позичальник не може вчасно погасити кредит, приймається рефінансування.
- продаж непрацюючих кредитів факторинговим компаніям.

Ми також рекомендуємо наступні першочергові кроки для управління проблемними кредитами банку:

1) Проаналізувати кредитний портфель банку та визначити кредити, які можуть мати проблеми в майбутньому (основна мета цього етапу – швидке виявлення проблемних кредитів і формування активних дій (дій «наперед») управління цими кредитами);

2) Розробити комплекс заходів з управління проблемними кредитами для зменшення їх кількості та частки в структурі кредитного портфеля (основною метою цього етапу є використання заздалегідь розроблених інструментів для швидкого усунення виявлених проблемних кредитів).

На особливу увагу заслуговує запровадження нових механізмів продажу проблемних кредитів спеціалізованим фінансовим компаніям шляхом використання діючих або створення нових інститутів, зокрема таких, як bridgebank, bad bank, КУА (компанія управління активами) тощо;

3) Формувати достатні резерви під знецінені кредити.

4) Вибір та впровадження моделей реструктуризації непрацюючих активів у банківській галузі, наприклад, створення банків непрацюючих активів або перехідних банків (за участю державних або приватних інвесторів);

5) Спростити механізм продажу, передачі та анулювання проблемних (непрацюючих активів), у тому числі в рамках досудових процедур;

6) Посилити нагляд за банками щодо кредитної діяльності, управління ризиками та запровадити таку ж систему для небанківських установ.

В АТ «АЛЬФА-БАНК» в системі кредитування фізичних осіб головною проблемою є зростання частки неповернених кредитів та прострочених кредитів. З метою удосконалення системи кредитування фізичних осіб необхідно мінімізувати кредитний ризик неповернення кредитів.

Для мінімізації ризику неповернення кредитів фізичними особами пропонуємо впровадити наступні заходи:

а) посилення вимог до позичальників. Моніторинг.

Важливою умовою зменшення числа не повернення кредитів є посилення вимог до позичальників. Застосовувані схеми кредитування лише за пред'явленням паспорта ризикові. Як правило, мова йде про скоринг-кредитування, яке характерне при кредитуванні на купівлю товарів (експрес-кредитування) і при видачі кредитних карт. Стандартна скоригована система майже автоматично віднесе до числа так званих «не зовсім надійних» переважну більшість потенційних клієнтів. Скоригована система не дозволяє вирішити основне завдання будь-якого банку, а саме: поставити видачу кредитів на потік. Таким чином, банки змушені орієнтуватися на суб'єктивні оцінки своїх інспекторів, які можуть бути помилковими. Рішенням цієї проблеми повинен займатися кожен конкретний банк з допомогою модернізації системи оцінки кредитоспроможності позичальника та підвищення кваліфікації персоналу.

Щоб уникнути проблемних кредитів, працівники банку повинні передбачити їх виникнення, зрозуміти причину та врахувати симптоми. Тільки при суворому контролі кредитних проектів у цілому можна гарантувати безпеку, надійність та прибутковість кредитного бізнесу комерційних банків. Існує кілька принципів моніторингу, які важливі для успішної кредитної діяльності будь-якого банку [53]:

- банк повинен мати власну систему моніторингу кредитного бізнесу;
- система моніторингу повинна бути безперервною та працездатною;
- вжити заходів щодо підтримки кредитних проектів, спрямованих на зниження ризику дефолту боржників;
- наглядова організація повинна сприяти покращенню відносин між кредитором і позичальником;
- кредитний контроль повинен здійснюватися найбільш кваліфікованим і досвідченим персоналом банку.

Результатом повинно стати зниження обсягу неповернених та прострочених споживчих кредитів, унеможливлення шахрайських схем отримання коштів;

б) велику роль в оцінці кредитоспроможності позичальників повинно відігравати Бюро кредитних історій, які успішно функціонують в західних країнах. Закон України «Про організацію формування та обігу кредитних історій» набрав чинності в Україні вже з 29 січня 2006 року. Він дозволяє уникнути видачі кредитів недобросовісним позичальникам, за допомогою обміну інформацією про клієнтів між банками.

Результат – об'єктивна оцінка кредитоспроможності позичальників на основі кредитного рейтингу;

в) необхідно розробити нові механізми, що дозволили б адаптувати ставки за кредитами. Можна запропонувати впровадження плаваючої ставки, розмір якої буде переглядатися щомісячно і буде прив'язаний до депозитної ставки. Встановлення плаваючих ставок за кредитами є звичайною практикою для іноземних банків, а фіксована ставка, одного разу встановлена в договорі, залишається незмінною. Отже, у цьому випадку у позичальників є вибір при підписанні кредитного договору на користь фіксованої або плаваючої ставки.

Результат – зміна ставки за кредитом в залежності від курсу валют, від ставки рефінансування, від депозитної ставки, що зробить кредитну політику більш гнучкою;

г) АТ «Альфа-Банк» необхідно розглядаються такі проблеми як організація управління кредитним ризиком у взаємозв'язку з управлінням персоналом. Саме ця сфера кредитних відносин є доцільною для регулювання і здійснити це необхідно за допомогою методів попередження банківського кредитного ризику.

Попередження втрат як метод управління кредитним ризиком дозволить банкам уберегтися від можливих випадкових подій за допомогою конкретного набору превентивних дій. Пропонуємо в роботі застосовувати заходи щодо попередження чи профілактики кредитного ризику, які зорієнтовані в першу чергу на роботу з персоналом банку, а також на розвиток взаємин між кредитними фахівцями і клієнтами банку. За формою організації ці дії

відносяться до методів непрямого впливу, що припускає створення співробітникам більш сприятливих умов діяльності.

д) підвищення якості управління портфелем проблемних кредитів, починаючи з моменту виникнення простроченої заборгованості,

е) активно розвивати функцію управління проблемними кредитами включаючи розробку відповідних стратегій, процесів, необхідної ІТ-інфраструктури, і, як наслідок формування оптимізованих операційних рамок для сприяння стійкому відновленню ресурсів.

Здійснити оцінку наявної моделі управління проблемними кредитами в АТ «Альфа-Банк» та розробити концепцію стратегії системи стягнення заборгованості на різних рівнях (головний офіс, регіональний офіс, окремі фахівці на місцях), для управління проблемними кредитами, в тому числі:

- опис всіх життєвих циклів кредитних продуктів;
- охоплення періоду від виникнення боргу до припинення визнання боргу (тобто погашення, примусового стягнення, відновлення виконання зобов'язань, списання);
- визначення залучених та /або відповідальних підрозділів /контрагентів з метою ефективної обробки проблемних кредитів.

Аналіз переваг та недоліків основних методів управління проблемними кредитами показує, що не існує єдиного універсального методу, який можна було б застосувати до всіх банків. Банки повинні враховувати індивідуальні особливості проблемних кредитів і реально оцінювати їх можливості.

Отже, ефективне функціонування запропонованої системи управління проблемними кредитами банку дасть змогу досягнути стратегічних і тактичних фінансових цілей банку, сприятиме зниженню ризиків, що позитивно вплине на забезпечення фінансової стійкості банку та банківської системи загалом.

ВИСНОВКИ ТА ПРОПОЗИЦІЇ

У випускній кваліфікаційній роботі було розв'язано важливе наукове завдання, з'ясовано теоретичні основи вдосконалення механізму управління непрацюючими кредитами банку, удосконалено науково-методологічний підхід та практичні пропозиції.

1. На основі проведених досліджень у цій роботі висувається поняття «механізм банківського непрацюючого кредиту», який слід позначити – сукупність фінансових важелів, методів та інструментів, що впливають на суб'єкт управління фінансовою безпекою банку, управління, враховуючи вплив внутрішніх і зовнішніх загроз, гарантує, що організація працює ефективно і стабільно в процесі досягнення своїх цілей і завдань.

Структура механізму управління проблемними кредитами банку включає організаційні елементи та елементи реалізації. Організаційна структура механізму управління проблемними кредитами банку включає: мету, завдання, принципи, функції, суб'єкти та завдання. З одного боку, елементи механізму безпеки банку розглядаються як чіткі процедури здійснення фінансової діяльності та різних сфер, а з іншого – як сукупність важелів, форм, методів та інструментів використання ресурсів для покращення банківської діяльності.

З метою зменшення або компенсації впливу деструктивних змін у зовнішньому середовищі банківської галузі основні види загроз фінансовій безпеці банків узагальнено на зовнішні та внутрішні.

2. Проаналізовано поточну ситуацію з управління проблемними кредитами українських банків з 2015 по 2019 роки. Протягом аналізованого періоду кількість діючих банків в Україні неухильно зменшувалася. Зокрема, із 117 банків, які працювали у 2015 році, 75 залишаться банками у 2019 році.

3. Підтверджено, що на рівень фінансової безпеки фінансових установ суттєво впливають основні показники діяльності банків. Тому в роботі аналізуються загальні балансові показники банківської системи України з 2015

по 2019 роки, а також показники рівня фінансової безпеки української банківської галузі. Протягом аналізованого періоду частка банківських кредитів простроченої заборгованості демонструвала стійку тенденцію до зростання. За аналізований період відношення загальної суми банківських кредитів до отриманих депозитів зменшилося з 152,5% до 102,6%, що свідчить про вразливість банківських установ до кризи. Частка іноземного капіталу в легальному капіталі українських банківських установ з 2015 по 2019 роки свідчить про велику залежність банків від іноземного капіталу. У 2015-2017 роках через збиткову діяльність в українській банківській системі рентабельність банківських активів була від'ємною. А з 2018 року рентабельність активів перевищила оптимальне значення і є додатною величиною, у 2018 році вона становила 1,7 і 4,35 у 2019 році.

4. Критичний рівень управління проблемними кредитами в українській банківській системі оцінюється за економічними стандартами, встановленими Національним банком України. Аналіз цих нормативів протягом 2015 та 2019 років дозволив зробити висновок, що поточний рівень фінансової безпеки відповідає прийнятним стандартам, що свідчить про його задовільний стан. Дослідження в даній роботі безпосередньо базується на результатах АТ «Альфа-Банк». Альфа-Банк України – один з найбільших комерційних банків України з міжнародним капіталом. Банк є частиною ABN Holdings SA, приватної інвестиційної холдингової компанії, що базується в Люксембурзі. У вересні 2019 року АТ «Альфа-Банк» приєднався до АТ «Укрсоцбанк» за спрощеною процедурою реорганізації. Таким чином, АТ «Альфа-Банк» передав активи АТ «Укрсоцбанк» у розмірі 10 115 млн грн, зобов'язання 8 630 млн грн та капітал АТ «Укрсоцбанк» у розмірі 1 484 млн грн. Оцінено фінансово-господарську діяльність АТ «Альфа Банк» з 2017 по 2019 роки, проаналізовано склад та структуру активів банку.

За аналізований період діяльність АТ «Альфа-Банк» була прибутковою. Зокрема, загальний прибуток банку у 2017 році становив 59 7216 тис. грн., у 2018 році – 1310260 тис. грн., а в 2019 році – 1 591 156 тис. грн.

5. На основі дотримання економічних стандартів, встановлених Національним банком України, проаналізовано та оцінено управління проблемними кредитами АТ «Альфа-Банк» з 2017 по 2019 роки. На основі проведеного дослідження ми дійшли висновку, що АТ «Альфа-Банк» відповідає стандартним рекомендованим значенням, встановленим НБУ. Однак для підвищення фінансової безпеки АТ «Альфа Банк» необхідно зменшити кількість підозрілих кредитів та позик із простроченими платежами, врегулювати рівень міжбанківського кредитування (зменшення кредитів), зменшити витрати банку, або збільшити дохід, тим самим підвищивши ефективність банку.

6. Практика довела, що процес формування механізму управління проблемними кредитами АТ «Альфа-Банк» є відносно складним, і для визначення ефективності проблемних кредитів необхідно враховувати як мікро, так і макрорівні загрози та впливи на весь банк. Згідно з дослідженнями, визначено основні внутрішні та зовнішні загрози, що впливають на фінансову безпеку банківської системи України, тому АТ «Альфа-Банк» включає: структурні дисбаланси між попитом та пропозицією банківських кредитних ресурсів; нестачу коштів для формування ресурсної бази банку; оцінку активів та зобов'язань українських банків; капіталізація банку відповідає міжнародним та національним стандартам; покращення бізнес-середовища для подолання структурних проблем довгострокового розвитку вітчизняної банківської системи; питання реформування законодавства про банкрутство боржників; питання реформування системи примусового стягнення; передачі та продажу заставленого майна.

7. З метою підвищення рівня фінансової безпеки АТ «Альфа-Банк» необхідно вжити таких заходів:

- збільшити виручку та зменшити витрати банку для максимізації прибутку;
- збільшити власні кошти банку, що сприятиме збільшенню ресурсної бази банку, та підвищенню інвестиційного потенціалу фінансової безпеки АТ «Альфа-Банк»;
- формування достатніх страхових резервів та резервів; використання інструментів для забезпечення фінансової безпеки АТ «Альфа-Банк», тим самим мінімізуючи вплив внутрішніх та зовнішніх загроз,
- отримувати додатковий дохід: ф'ючерси, опціони, форвардні валютні операції та інші види діяльності;
- покращувати якість активів АТ «Альфа-Банк» шляхом диверсифікації;
- удосконалити процес ідентифікації;
- удосконалити систему моніторингу та виявлення проблемної заборгованості на ранніх стадіях.

Запропоновані заходи дозволять АТ «Альфа-Банк» досягти фінансових цілей, сприятиме зниженню ризиків, що в свою чергу призведе до зниження проблемної заборгованості.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Алексеєнко Л. М. Інституційні імперативи управління непрацюючими кредитами розвитку ринків капіталу та нерухомості. *Вісник Одеського національного університету*. Серія: Економіка. – 2016.
2. Антонець М. П. Система забезпеченням фінансової безпеки банківської установи. Фінансові аспекти розвитку економіки України: теорія, методологія, практика: збірник наукових праць здобувачів вищої освіти і молодих учених – С. 24-26.
3. Антонець М. П., І. О. Доценко. Основні загрози управління непрацюючими кредитами банку. *Інструменти регулювання національної економіки та національної безпеки в умовах сучасних глобальних викликів* : Матеріали Міжнародної науковопрактичної конференції (67 листопада 2020 р., м. Хмельницький). – Хмельницький: ХНУ, 2020.
4. Артеменко Д. А. Механизм обеспечения финансовой безопасности банковской деятельности: автореф. Дис. На соискание уч. Степени канд. Экон. Наук – 190 с.
5. Барановський О. І. Банківська безпека: проблема виміру – 2006. – № 1. – С. 732.
6. Барановський О. І. Інтегральна оцінка рівня фінансової безпеки комерційного банку – С. 345.
7. Барановський С.О. І. Філософія безпеки: монографія в 2х томах. *Том 2. Безпека фінансових інститутів*. – К.: УБС НБУ, 2014. – 716 с.
8. Барановський С.О. Специфіка фінансової безпеки в банківській сфері. – С. 17-23.
9. Болгар Т. М. Фінансова безпека банків в умовах ринкової трансформації економіки України – 22 с.

10. Вареник В. А. Проблеми формування фінансової безпеки в банках України. *Глобальні та національні проблеми економіки*. – 2014. – Випуск 2. – С. 103-133.
11. Васильченко. І.З. Деякі аспекти методологічної основи моделювання фінансової безпеки. *Вісник Київського національного університету імені Тараса Шевченка. Економіка*. – 2013. – вип. 6(147). – С. 15-19.
12. Васильчишин О. Б. Аналіз наявних моделей оцінки фінансової безпеки банків і банківської системи і напрями їх удосконалення – 2016. – № 2. – С. 156-164.
13. Васильчишин О. Р. Вплив міжнародних фінансових відносин на фінансову безпеку національної банківської системи. *Причорноморські економічні студії*. – 2016. – Випуск 10. – С. 190-195.
14. Васильчишин О. Б. Фінансова безпека банківської системи України в умовах загрозливих тенденцій виведення капіталу. *Серія: Економіка і управління*. – 2018. – Том 29 (68). – №1. – С. 73-83.
15. Васильчишин О. Б. Фінансова безпека банківської системи України: 08.00.08.– Тернопіль, 2018. – 529 с.
16. Вовк В. Я. Теоретичні засади управління непрацюючими кредитами банку. – 2012. – № 4. – С. 200-204.
17. Вовченко Р. С. Фінансова безпека банківського сектору економіки України:: 08.00.08 ., 2016. – 237 с.
18. Гірман Ю. В. Передумови створення оптимальної моделі забезпечення фінансової безпеки банку на базі світового досвіду. *Інвестиції: практика та досвід*. – 2018. – № 2. – С. 49-53.
19. Глосарій банківської термінології. Офіційний сайт Національного банку України. URL: https://bank.gov.ua/ua/control/uk/publish/article?art_id=123591
20. Грабчук О. М. Фінансове прогнозування розвитку економіки України в умовах невизначеності 2012. – 441 с.

21. Гребенюк Н. О. Фінансова безпека банків: система розпізнання загроз та усунення ризиків. – Випуск 91. – С. 53-64.
22. Євченко Н. Г. Вплив податкових ризиків на фінансову безпеку банку – С. 45-52.
23. Єпіфанов А. О. Фінансова безпека підприємств і банківських установ: монографія – 295 с.
24. Зачосова Н. В. Особливості управління непрацюючими кредитами комерційних банків в Україні – 2011. – № 4. – С. 74-78.
25. Інструкція про порядок регулювання діяльності банків в Україні: Постанова № 368 Правління НБУ від 28.08.2001 р. URL: <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/z084101>
26. Коваленко В. В. Фінансова безпека банківської системи – проблеми виміру та забезпечення – С. 38-45.
27. Костюченко О. Є. управління непрацюючими кредитами банківської системи як складова фінансової безпеки держави– С. 2427.
28. Криль Я. М. Дескриптивна компліментарність забезпечення економічної безпеки та вітчизняних управлінських традицій. Економіка. Менеджмент. Підприємництво 23.Ч. II. – Луганськ: СЛУ ім. В. Даля, 2011. – С. 211-217.
29. Лагода Є. Ю. Формування концепції ризикменеджменту для комерційних банків України на прикладі ПАТ «Альфа-Банк». *Збірник наукових праць Таврійського державного агротехнологічного університету (економічні науки)*. – 2013. – № 2(3). – С. 188-194.
30. Лісняк А. Є. Чинники фінансової безпеки банків .*Вісник Університету банківської справи*. – 2017. – № 3 (30). – С. 77-82.
31. Наглядова статистика // Офіційний сайт Національного банку України. URL: <https://bank.gov.ua/ua/statistic/supervisionstatist>
32. Основні показники діяльності банків URL : <https://bank.gov.ua/ua/statistic/supervisionstatist/datasupervision#1>

33. Основы экономической безопасности (Государство, регион, предприятие, личность). *Бизнесшкола Интел Синту*, 1997.
34. Офіційний сайт АТ «Альфа-Банку» України. URL: <https://alfabank.ua>
35. Побережний С. М. Фінансова безпека банківської діяльності: навч. Посібн. Суми: ДВНЗ «УАБС НБУ», 2010. – 112 с.
36. Показники банківської системи. Економічні нормативи. Значення економічних нормативів по системі банків України Офіційний сайт Національного банку України. URL: https://bank.gov.ua/control/uk/publish/article?art_id=34661442&cat_id=34798593 (дата звернення: 2.11.2020).
37. Примостка Л. О. Економічні ризики в діяльності банків. *Банківська справа*. – 2004. – № 3. – С. 1623.
38. Пріхно І. М. Оцінка рівня фінансової безпеки банківської системи як складової національної економіки України – 2018. – № 4. – С. 99107.
39. Про здійснення оцінки стійкості банків і банківської системи України: Положення №141 Правління НБУ, від 22.12.2017 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/v014150017>
40. Положення про визначення банками України розміру кредитного ризику за активними банківськими операціями: Постанова Національного банку України від 30.06.2016 № 351 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/v0351500-16>
41. Результати оцінки стійкості АТ «Альфа-Банк» за 2019 рік. URL: <https://alfabank.ua/investorrelations/documents>
42. Річна фінансова звітність АТ«Альфа-Банк» за 2018 рік URL: <https://alfabank.ua/storage/files/finzvitnitabpkfza2018.pdf>
43. Річна фінансова звітність АТ«Альфа-Банк» за 2019 рік. URL: <https://alfabank.ua/storage/files/finzvitnitabpkfza2019.pdf>
44. Рудаченко О. О. Методи оцінки потенціалу економічних суб'єктів у системі соціально-економічного розвитку країни – 2020. – Вип. 3 (20). – С. 118-122.

45. Сніщенко Р. Г. Механізм формування системи фінансової безпеки банку – 2012. – № 6 (37). – С. 136-140.
46. Тисячна Ю.С. Комплексна технологія бенчмаркінгу як інструмент управління непрацюючими кредитами банку– 2015. – № 5 (167). – С. 427-437.
47. Тітков К. О. Управління непрацюючими кредитами банківської установи. URL: <http://eztuir.ztu.edu.ua/jspui/bitstream/123456789/530/1/147.pdf>
48. Ткаченко А. М. Вимірювання фінансової безпеки банківської системи збірник наукових праць. – 2009. – С. 333-346.
49. У 2020 році 16 банків пройдуть стрестестування. Економічна правда. URL: <https://www.epravda.com.ua/news/2020/02/11/656919/>
50. Хитрін О. І. Фінансова безпека комерційних. *Фінанси України*. – 2004. – № 11. – С. 118-124.
51. Циганюк Д. Л. Аналіз фінансового стану банківського сектору України. *Вісник СумДУ. Серія «Економіка»*. – 2020. – № 1. – С. 155-162.
52. Чеберяко О. В. Економікотейоретична сутність системи управління непрацюючими кредитами підприємства . *Економіка і держава*, 2015. – №11. – С. 94-98.
53. Чеберяко О. В. Структурні елементи системи управління непрацюючими кредитами підприємства. *Ефективна економіка* – 2015. – №10.
54. Шевців Л. Ю. Шляхи підвищення фінансової безпеки банків України в умовах глобалізаційних процесів. *Бізнес інформ*. – 2020. – № 9. – С. 254-262.
55. Шиян Д.В. Організаційно-методичні аспекти формування механізму фінансової безпеки банківської системи. *Фінансовий простір*. – 2014. – № 2. – С. 158-163.
56. Шпильовий Б.В. Структура та складові елементи системи фінансовоекономічної безпеки банківських установ. *Економіка і суспільство*. – 2016. – Вип. 2. – С. 632-637.

57. Штаєр О. М. Напрямки забезпечення та основні складові економічної безпеки банку. *Європейський вектор економічного розвитку*. – 2011. – № 2 (11). – С. 263-270.

58. Якуб'як І. М. Сучасні загрози фінансової безпеки комерційних банків України та методи їх управління URL: <https://core.ac.uk/download/pdf/145611552.pdf>

59. Baranovskyi O. Key aspects of financial security implementation in the banking sector of the economy of Ukraine Cracow: Cracow university of economics, 2013. – P.453-463.

60. Brown C., Robinson L. Breaking the Cycle: From Poverty to Financial Security for All – 2016. – 42 p.

61. Financial Instruments: Recognition and Measurement. International accounting standard: Paragraphs 58, 59.

62. Guidance to banks on non-performing loans: European Central Bank, 2017 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://bit.ly/2nCTEuE>

63. Regulation (EU) on prudential requirements for credit institutions and investment firms No 575/2013 of 26 June 2013 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://bit.ly/2W8CmmS>

64. Regulation (EU) on prudential requirements for credit institutions and investment firms No 575/2013 of 26 June 2013 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://bit.ly/2W8CmmS>

ДОДАТКИ

Додаток А

Структура ПАТ «Альфа-Банк»

